

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

**Sankce uplatňované u mladistvých
pachatelů**

Diplomová práce

Autor: Pavlína Škachová

Vedoucí práce: JUDr. Simona Stočesová, Ph. D.

Studijní program: Právo a právní věda

Plzeň 2012

„Každá společnost má zločince, jaké si zaslouží.“

(Lacassagne, 1892)

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem diplomovou práci na téma *Sankce uplatňované u mladistvých pachatelů* zpracovala samostatně s využitím literárních a odborných zdrojů a pramenů v práci uvedených.

V Děčíně 19. března 2011

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Simoně Stočesové, PH. D., LL.M. za její velice vstřícný přístup a za cenné rady a připomínky při zpracování této diplomové práce.

Obsah:

1) Úvod.....	7
2) Vymezení základních pojmů	9
2.1. Historický exkurz.....	9
2.2. Základní zásady speciální úpravy	11
2.3. Základní pojmy	14
3) Rozbor platné právní úpravy sankcí ukládaných mladistvým.....	18
3.1. Výchovná opatření	19
3.2. Ochranná opatření	27
3.3. Trestní opatření	32
3.4. Ukládání výchovných a ochranných opatření v rámci alternativ	41
4) Sankce ukládané mladistvým v aplikační praxi	43
4.1. Specifika aplikační praxe u vybraného soudu	43
4.2. Počet napadených věcí v agendě Tm	43
4.3. Přehled alternativ potrestání mladistvého.....	44
4.4. Způsob vyřízení agendy Tm.....	45
4.4.1. Trestní opatření ukládané mladistvým.....	45
4.4.2. Ochranná a výchovná opatření ukládané mladistvým.....	49
4.4.3. Zastavení trestního stíhání	49
4.5. Shrnutí výsledků	51
4.6. Vyjádření JUDr. Najbrtové k aplikační praxi	51
4.7. Vyjádření ředitele Probační a mediační služby Děčín	53
5) Srovnání se zahraniční úpravou	56
6) Závěr a návrhy de lege ferenda	63
7) Použitá literatura	66
8) Použité internetové články a ostatní informační zdroje	69
9) Seznam příloh	71
10) Summary	72

1) Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala oblast mladistvých. Můj výběr byl ovlivněn do značné míry mým pětiletým působením na pozici vyšší soudní úřednice, kdy jsem měla na starosti právě senát mladistvých pachatelů.

Svou diplomovou práci na téma Sankce uplatňované u mladistvých pachatelů jsem zpracovala z juristického hlediska a zaměřila se i na aplikační praxi, která se mnohdy neshoduje s úmysly zákona a zákonodárce.

V druhé kapitole jsem se zaměřila na vysvětlení některých základních zásad a pojmů, které jsou pro mladistvé charakteristické. Pouze krátce jsem se zmínila k historickému vývoji zákonodárství nad mládeží v Československu a později v České republice a k závazkům, které vyplývají pro ČR z mezinárodních smluv a které se projeví v naší právní úpravě.

Třetí a nejrozsáhlejší kapitola je věnována právní úpravě konkrétních sankcí. Rozebrány jsou zde jednotlivé druhy výchovných, ochranných i trestních opatření. Při vypracování jsem se opírala o platnou právní úpravu zákona o soudnictví mládeže, trestního zákoníku a také jsem zohlednila novou právní úpravu domácího vězení a obecně prospěšných prací. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi rozsáhlou oblast a každé jednotlivé opatření by mohlo být popsáno velmi široce, zaměřila jsem se spíše na základní charakteristiku a podmínky ukládání u mladistvých pachatelů. Pouze krátce jsem se zmínila o možnostech procesních a hmotněprávních alternativ k potrestání mladistvého a jejich kombinaci s výchovnými nebo ochrannými opatřeními.

Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na aplikační praxi a to konkrétně u Okresního soudu v Děčíně. Provedla jsem zde krátkou sondu, ve které jsem chtěla promítnout, jaké sankce jsou mladistvých pachatelům nejčastěji ukládány a jak se odráží zákonná úprava v praxi. Při zpracování této látky jsem popsala i několik praktických problémů a nedostatků a zachytila, že ne vždy jsou některá opatření využívána tak, jak si zákonodárce od úpravy soudnictví pro mladistvé sliboval. Současně jsem oslovila soudkyni pro mladistvé, která se mi svěřila s aktuálními problémy, se kterými se při své práci setkává. Také jsem oslovila ředitele Probační a mediační služby v Děčíně, který mi poskytl mnoho cenných informací a poznatků z této oblasti. Rovněž mě upozornil na nedostatky, se kterými se Probační a mediační služba potýká.

Pro komparaci s právním řádem jsem si vybrala slovenský právní řád, který obsahuje mnoho odlišností. I přes společný, před dvěma desítkami let zakotvený vývoj,

se vydala Slovenská republika jiným směrem, ať již v jiném pojetí zákonodárství mládeže, kdy Slovensko neupravilo tuto oblast samostatným zákonem, tak jejich bezesporu přísnějším pojetím zákonodárství nad mládeží. Snažila jsem se popsat zejména rozdíly mezi jednotlivými sankcemi v české a slovenské úpravě a také jsem se zmínila o několika sankcích, které ve slovenské právní úpravě nenalezneme. Současně jsem popsala i určité prvky, které činí slovenskou úpravu přísnější. Na konec své komparace jsem uvedla možnosti alternativ k potrestání mladistvého pachatele a pozitiva i negativa slovenské právní úpravy.

V poslední kapitole jsem shrnula závěr z uvedené problematiky a popsala návrhy de lege ferenda. Poslední kapitola také obsahuje můj názor v krátké polemice nad snížením hranice trestní odpovědnosti. Cílem mé práce je zmapovat platnou právní úpravu soudnictví nad mládeží z hlediska ukládání sankcí a popsat možné nedostatky této právní úpravy.

2) Vymezení základních pojmů

2.1. Historický exkurz

Pro delikventní mládež je zásadní specifický přístup, neboť se na ně hledí jako na nedospělé děti, které se sice dopustily protiprávního činu, avšak je nutné je vnímat jako nevyzrálé a vyvíjející se jedince. Předpokladem adekvátního přístupu, který vyžaduje, aby reagoval na stupeň vývoje, ve kterém se mladistvý delikvent nachází, je speciální právní úprava.

„Do konce roku 2003 bylo trestání mladistvých součástí trestního zákona a bylo v něm pojímáno jako výjimka z úpravy obecné vztahující se na dospělé pachatele. Takové pojetí vztahu trestání mladistvých a dospělých zcela nevyhovovalo, neboť neumožňovalo dostatečnou diferenciaci trestního postihu mladistvých a dospělých pachatelů.“¹

Jako základní nedostatek dřívější právní úpravy trestního postihu mladistvých pachatelů byla spatřována hmotněprávní i procesní úprava, které byly koncipovány jako výjimky z obecné úpravy. Neumožňovala vymezení odlišné trestní odpovědnosti ani formulaci základních zásad a postupů. Dospívající jedinec vyžaduje odlišný postup orgánů činných v trestním řízení, využití alternativ trestů odnětí svobody a maximální zapojení probačních úředníků. Tato úprava byla přijata téměř před více jak čtyřiceti lety a i přes četné novelizace, nejednalo se o takové změny, které by dostatečně reagovaly na nové formy delikventních projevů.

Základy trestního soudnictví byly položeny zákonem 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Jednalo se o normu, která byla progresivní a komplexní, vytvořila organizaci specializovaných trestních soudů, zvláštních senátů nazvaných *senáty mládeže* u krajských soudů a *soudci mládeže* u okresních soudů. Tento zákon zavedl tzv. *podmíněnou* či *relativní trestní odpovědnost*, závislou na dosaženém stupni intelektuálního a mravního vývoje mladistvého v době činu; § 2 odst. 2 zákona č. 48/1931 Sb.²

Tento slibný vývoj byl zmařen, když byl tento zákon bez náhrady zrušen přijetím nového zákona č. 86/1950 Sb. trestní zákon. I přesto, že některé zásady řízení

¹ JELÍNEK, Jiří, et al. *Trestní právo hmotné: obecná část. zvláštní část*. 1. vydání. Praha : Leges, 2009. s. 444

² KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 684

proti mladistvým zůstaly zachovány a i nadále se uplatňovaly, nelze již hovořit o samostatném systému justice nad mládeží. Právní úprava mladistvých se v následujícím období vždy včlenila do postupně přijímaných trestních zákonů a řádů. „Celý tento systém byl přitom založen na kombinaci principů *retributivní*, tj. trestající spravedlnosti a doktríny *parens patriae* (rodičovského státu).“³ Systém byl založen na upřednostnění represivních sankcí před sankcemi výchovnými, které chápal jako primární reakci na každý protiprávní čin. Doktrína rodičovského státu fungovala tak, že stát vystupoval a zasahoval v roli „hodného rodiče“ tam, kde to vyžadoval zájem na zdárném sociálním vývoji dítěte.

Po roce 1989 byly prováděny četné novely trestního zákona a trestního řádu, které se významněji nedotkly řešení trestních věcí mládeže, ale spíše se projevily v aplikační praxi soudů, kdy začaly více užívat nových trestněprávních institutů, alternativních sankcí a odklonů od standardního trestního řízení.

I přes tento nový přístup soudů vznikala stále větší potřeba nové právní úpravy, ve které by byly zakomponovány prvky tzv. restorativní (obnovující) justice, která by kladla důraz na spravedlivou a vyváženou reakci společnosti na trestný čin mladistvého. Mladistvý by měl být stimulován k převzetí osobní, tj. nikoli pouze formální trestní odpovědnosti za spáchaný čin a nápravu jím způsobených následků.⁴

Novou komplexní úpravu týkající se protiprávních činů mládeže přinesl zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále ZSM) s účinností od 1. 1. 2004. Tento zákon je konstruován tak, že obsahuje část, která se vztahuje na děti mladší patnácti let a část vztahující se na mladistvé ve věku od patnácti do osmnácti let. Je založen na principu prevence a restorativním přístupu. „Změny sledující jednoznačně výrazné posílení výchovného účelu sankcionování mladistvých byly poměrně zásadního charakteru, neboť vedle změn v podmínkách pro ukládání již existujících sankcí byly zavedeny zcela nové druhy sankcí, včetně celého zvláštního souboru sankcí, tj. výchovných opatření.“⁵ Účel tohoto zákona je upraven v § 1, jehož cílem je, aby se proti mladistvému pachateli užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho

³ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. 834 s. ISBN 978-80-7400-042-3, s. 685

⁴ www.epravo.cz [online]. Praha : EPRAVO.CZ, 5. 2. 2003 [cit. 2011-11-14]. Vládní návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - důvodová zpráva . Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html>>. ISSN 1213-189X

⁵ ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*. 2005, ročník XXXVIII, č. 2, s. 133

schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem.

„Takový přístup se ukazuje v zahraničních analýzách jako účinnější než jednostranně orientovaná paternalistická reakce, která se soustřeďuje mnohem více na minulost a trestný čin, než na budoucnost mladistvého a poskytnutí mu příležitosti osobně se podílet na znovuobnovení konfliktem dotčených mezilidských vztahů.“⁶

Podstatnou roli juvenilní kriminality hraje psychická a sociální nezralost, ale i zvýšená orientace na spotřební způsob života. „Touha po obohacení, snaha vlastnit všechno, co lze získat za peníze včetně prestiže, je právě u mladších věkových skupin dnes nejčastěji naplňována majetkovou trestnou činností.“⁷ Proto je vhodné, aby se koncept trestního soudnictví nad mládeží zaměřil na obnovení poměrů, než na represii a aby vhodným výchovným působením změnil mladistvému psychický, sociální vývoj a jeho hodnotovou stupnici a lépe jej vybavil do budoucího života.

2.2. Základní zásady speciální úpravy

Při přípravě zákona o soudnictví mládeže bylo třeba respektovat závazky vyplývající z mezinárodních dokumentů, jimiž je ČR vázána. Jsou jimi Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží, Směrnice OSN pro prevenci kriminality mládeže, Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody, Úmluva o právech dítěte, Doporučení Rady Evropy týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže a kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházející z přistěhovatelských rodin. „Společným jmenovatelem všech těchto mezinárodních dokumentů je zásada, že trestů spojených s odnětím svobody má být použito jen ve výjimečných, závažných případech, kdy byla mírnější opatření v minulosti použita neúčinná nebo kdy by s ohledem na závažnost trestní věci byla opatření jiného druhu z hlediska ochrany společnosti zjevně nedostačující.“⁸ Další společnou zásadou je upřednostnění alternativních postupů, trestů a opatření. Spoustu zásad se projevilo i v českém právním

⁶ www.epravo.cz [online]. Praha : EPRAVO.CZ, 5. 2. 2003 [cit. 2011-11-14]. Vládní návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - důvodová zpráva . Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecich-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html>>. ISSN 1213-189X

⁷ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI, 2008, s. 127

⁸ SERGE, Lortie, et, al. *Soudnictví pro mladistvé: Příručky ministerstva spravedlnosti ČR - Svazek 59*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. s. 202

řádě, kdy v souladu s mezinárodními rezolucemi a doporučeními je vytvořeno samostatné trestní právo mládeže včetně specializovaných soudů pro mládež se specialisty z řad soudců, státních zástupců a dalších pracovníků.

Právní úprava soudnictví ve věcech mládeže je zakotvena na řadě obecných principů trestněprávních norem. Jedná se však o normu speciální k obecnému trestnímu právu. Reflektuje na to, že se jedná o rozumově a mravně nevyzrálé jedince, kterým se teprve hodnotová stupnice vyvíjí a je možné vhodným zacházením jejich postoje zásadně změnit. Společnost má mít zájem na vytvoření podmínek pro jejich zdravý sociální a duševní rozvoj.

Na rozdíl o dřívějšího pojetí založeném na tzv. trestající spravedlnosti, vychází ZSM z principu obnovující spravedlnosti, kdy delikventní jedinec přebírá odpovědnost za svůj protiprávní čin a aktivně se podílí na odčinění způsobené újmy.

Zásada zvláštního (specifického) přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých spočívá v tom, že v řízení ve věcech mladistvých je třeba postupovat s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny v souladu se zákonem o soudnictví mládeže.

Velmi důležitý princip představuje zásada ekonomie trestní represe, která vyjadřuje výslovný příkaz preferovat alternativní postupy a opatření. Použití trestních opatření je chápáno jako ultima ratio. Tato zásada je doplněna zásadou přiměřenosti (adekvátnosti) uložených opatření s přihlédnutím k osobnosti mladistvého, povaze a závažnosti spáchaného činu.

Snaha minimalizovat negativní vedlejší účinky trestního řízení je vyjádřena zásadou ochrany soukromí a osobnosti mladistvého. Jejím účelem je zabránit určité stigmatizaci mladistvého.

Soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby projednávající věci mládeže podle ZSM mají být vybíráni z osob, které mají dostatek životních zkušeností a zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.⁹ Jedná se o požadavek na specializovanou justici vyjádřenou zásadou speciality, která předpokládá vzdělané pracovníky mající základní znalosti z oboru dětské psychiatrie, speciální pedagogiky, vývojové psychologie a sociální práce.

⁹ ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže : Komentář*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 32

Zásada specializace se prolíná se zásadou spolupráce mezi specializovanými institucemi a složkami. Především mezi soudem pro mládež a Probační a mediační službou, orgánem sociálně právní ochrany dětí nebo jinými institucemi a zájmovými sdruženími, které mohou pozitivně působit na mladistvého delikventa.

Významného postavení získává poškozený, neboť dle ZSM musí řízení směřovat k náhradě škody způsobené protiprávním činem nebo k přiměřenému zadostiučinění. Tím je zdůrazněn zájem na uspokojení potřeb oběti protiprávního činu.

Zvláštní význam má zásada představující jeden ze základních principů právního státu, a to zásada včasného a rychlého projednání věci orgány činnými v trestním řízení. Předpokladem je, že nejlepší prevencí dalšího delikventního jednání mladistvých je pohotová a spravedlivá reakce na jejich protiprávní čin.

Tyto speciální zásady modifikují postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže a jsou postavené tak, aby přispívaly k předcházení a zamezování páchaní protiprávních činů mladistvými. Veškerá opatření, postupy a prostředky musí být využívány především k obnovení narušených sociálních vztahů a k integraci dítěte nebo mladistvého. Kromě těchto zvláštních základních zásad řízení výslovně vypočtených v § 3 ZSM, zavádí ZSM nové instituty či postupy, které mění či doplňují obsah základních zásad trestního řízení obsažených v trestním řádu.

„V přípravném řízení, předběžném projednání obžaloby i v hlavním líčení zavádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže další formu odklonu v trestním řízení, a to institut odstoupení od trestního stíhání (§ 70 cit. zák.). Jedná se o výjimku ze zásady legality, rozšíření principu oportunity.“¹⁰

V řízení ve věcech mladistvých jsou rozšířeny výjimky ze zásady veřejnosti a to v souvislosti s již zmiňovanou a nově zakotvenou zásadou ochrany soukromí mladistvého.

Významná je modifikace zásady zajištění práva na obhajobu, neboť mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSM nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných nebo neopakovatelných. Výjimkou je, když nebylo možno úkon odložit a obhájce mladistvého o tom vyrozumět. Zákon zde posunuje počátek nutné obhajoby v přípravném řízení před zahájení trestního stíhání, a to do stadia postupu před

¹⁰ JELÍNEK, Jiří. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. *Kriminalistika*. 2003, ročník XXXVI, č. 4, s. 259

zahájením trestního stíhání. Dřívější úprava byla stejná jako u dospělých pachatelů, kdy se nutná obhajoba vztahovala k okamžiku zahájení trestního stíhání.

Nejvyšší soud v této oblasti publikoval judikát, dle kterého však za úkony vedené proti mladistvému v uvedeném smyslu nelze pokládat úkony konané sice podle trestního řádu, ale prováděné ve vztahu k jiným osobám.¹¹

Zákonem č. 459/2011 Sb. s účinností od 1. 1. 2012 byl rozšířen okruh situací, kdy musí mít mladistvý obhájce o vykonávací řízení, řízení o stížnosti pro porušení zákona, o dovolání a o návrhu na povolení obnovy řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání.

Další významnou změnou, kterou zakotvil tento zákon je, že mladistvý musí mít obhájce pouze do 18 let svého věku. S tím souvisí i další změna, že zákonný zástupce, případně příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, manžel, druh, zúčastněná osoba může zvolit mladistvému obhájce proti jeho vůli pouze do dovršení 18 let, poté je volba, zda využít právo nechat se zastupovat obhájcem pouze na mladistvém.

2.3. Základní pojmy

Zákon o soudnictví mládeže upravuje odpovědnost mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku. Mládeží se rozumí děti mladší patnácti let, které v době spáchání činu nedovršily patnáctý rok věku a mladistvý, který v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

„Trestní odpovědnost mladistvých nastává až dnem následujícím po dni jeho patnáctých narozenin, neboť v souladu se zásadou vyjádřenou v § 139 trestního zákoníku se den jeho narozenin ještě do dané doby nezapočítává. Pokud jde o horní věkovou hranici, rozumí se mladistvým pouze ten, který ještě nedovršil osmnáctý rok svého věku, přičemž i zde platí pravidlo citované výše ohledně počátku trestní odpovědnosti (tzn. že na provinění spáchané v den jeho osmnáctých narozenin se ještě vztahuje mírnější režim zákona o soudnictví ve věcech mládeže).“¹²

Přijetím zák. č. 40/2009, Sb. trestní zákoník, bylo významně zasaženo do oblasti mladistvých pachatelů. Projevem této zásadní rekonstrukce byla změna pojetí trestného činu, která „souvisí především se smazáním hranice trestní odpovědnosti mezi

¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 583/2009 ze dne 18. 6. 2009 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod R 3/2010

¹² KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 420

mladistvými a dospělými pachateli, která byla tvořena právě materiální stránkou trestného činu, která však v nové koncepci ztratila své místo.“¹³ Orgány činné v trestním řízení musí posuzovat veškerá provinění mladistvých a rozhodovat o postupu, který bude mladistvým vycházet vstříc.

Zákon o soudnictví mládeže zavádí nový termín pro označení trestného činu spáchaného mladistvým. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění a koresponduje se skutkovými podstatami uvedenými ve zvláštní části trestního zákona.

Dalším novým termínem, který zavedl zákon o soudnictví mládeže je označení sankce za protiprávní čin a který odráží i koncept celého zákona založeném na principu restorativní (obnovující) spravedlnosti, neboť místo termínu *trest*, používá neutrálnější označení pro sankci: *opatření*.

Dřívější právní úprava byla založena na tzv. absolutní trestní odpovědnosti mladistvých, ke které postačuje splnění podmínky přičetnosti a dovršení věku patnácti let. Takto nastavená trestní odpovědnost se neohlížela na to, že již patnáctiletý a přičetný chlapec není schopen usměrnit své dětsky naivní či impulsivní chování.

V současné právní úpravě je zaveden institut tzv. relativní trestní odpovědnosti mladistvých, který je podmíněn dosažením takového stupně rozumové a mravní vyspělosti, který mladistvému umožňuje rozpoznat protiprávnost jím spáchaného činu a ovládnout své jednání. Reflektuje na tu skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti zejména okolo 15. roku věku je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný. „Smyslem zavedení institutu relativní trestní odpovědnosti mladistvého totiž bylo reagovat právě na situace, kdy nedostatečná zralost mladistvého vyvolaná jeho opožděným (nikoli však patologickým, např. v důsledku mentální retardace) sociálním vývojem vede ke spáchání deliktu, ke kterému by jinak (např. za rok) již nedošlo.“¹⁴

Z judikatury týkající se relativní neboli podmíněné trestní odpovědnosti lze jmenovat usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 1069/2006, které bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR pod R 19/2007. Nejvyšší soud zde vyjádřil názor, že úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Rozumovou a mravní

¹³ LICHNOVSKÝ, Vladimír. Vliv rekodifikace trestního práva hmotného na vybrané otázky sankcionování mladistvých. *Právo a rodina*. 2010, 12. ročník, č. 4, s. 18

¹⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 424

vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek (nikoliv izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétními zjištěními je na místě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudku znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popřípadě psychologie.¹⁵

Důvodová zpráva k ZSM přepokládala, že v praxi však bude znalec přibírán pouze tehdy, kdy na základě dosud zjištěných výsledků budou pochybnosti o duševní zralosti mladistvého a to jen za té situace, že mladistvý si není schopen uvědomit, že „dělá něco špatného“. V některých případech jako jsou závažné kriminální delikty (např. vraždy, znásilnění) nebude posouzení obtížné. U drobných deliktů jako je neoprávněné užívání cizí věci, výtržnictví je nutné přihlížet k vývoji mladistvého a zkoumat, zda již dosáhl takové zralosti, aby byl schopen posoudit své jednání.

Soudnictví ve věcech mladistvých vykonávají soudy pro mládež konkrétně specializované senáty. Místní příslušnost soudů pro mládež se řídí bydlištěm mladistvého. „Zvláštní úprava místní příslušnosti, kterou používá zákon o soudnictví ve věcech mládeže, je na rozdíl od obecné úpravy místní příslušnosti v řízení v trestních věcech mladistvých založena na myšlence, aby všechny protiprávní činy soudil stále stejný soud pro mládež.“¹⁶

Zákon předpokládá tři skupiny kritérií pro stanovení místní příslušnosti, které jsou ve vzájemném poměru subsidiarity a ve stanoveném pořadí. Předně je příslušnost určena podle místa, kde má mladistvý své stálé bydliště. Pokud nelze příslušnost určit podle stálého bydliště, je určena podle místa, kde se fakticky zdržuje nebo kde pracuje. V případě, že nelze určit místní příslušnost ani podle tohoto hlediska, je příslušným soud, v jehož obvodu bylo provinění spácháno nebo kde vyšel čin najevo. „Právě soud určený zejména podle místa, kde má mladistvý stálé bydliště, může nejlépe a nejsnáze zjišťovat okolnosti charakterizující osobu mladistvého a jeho poměry, prostředí, v němž žije a pracuje, vytvářet podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí.“¹⁷

¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 1069/2006 ze dne 27. 6. 2007

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže : Komentář*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 364

¹⁷ ŠAMALOVÁ, Milada. Místní příslušnost v řízení v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 11, s. 346

Významné postavení má zákonný zástupce mladistvého, který může činit za mladistvého mnoho procesních úkonů včetně podání opravných prostředků. Okruh osob, které mohou za mladistvého podat opravný prostředek ještě rozšiřuje orgán sociálněprávní ochrany dětí, jemuž lhůta běží samostatně a který může opravný prostředek podat i proti vůli mladistvého.

3) Rozbor platné právní úpravy sankcí ukládaných mladistvým

Zákon o soudnictví mládeže otevřel prostor pro nový přístup k řešení trestních věcí mladistvých a rozšířil možné formy reakce na jejich delikventní jednání a to zejména širokou škálou možných sankcí a uplatněním odklonů od standardního trestního řízení.

Nová filozofie řešení trestné činnosti mladistvých založená na koncepci restorativní justice se projevuje i v odlišné terminologii, kterou ZSM používá, kdy místo zažitého termínu *trest* užívá neutrálnější označení *opatření*. „Opatření sice zahrnuje nebo může zahrnovat prvek újmy (u závažnějších provinění), ale jeho hlavní obsah spočívá v aktivním zacházení a působení na dosud napravitelného dospívajícího jedince (předpoklad napravitelnosti je dán tím, že jde o jedince mentálně, morálně i sociálně nezralého).“¹⁸

„Staví jednotnou, ale vnitřně důkladně strukturovanou a provázanou soustavu různých forem reakce na trestnou činnost mladistvých.“¹⁹, která je orientována primárně na ochranu mladistvých před škodlivými vlivy, na vytvoření podmínek pro jejich zdravý sociální a duševní rozvoj a na předcházení recidivě jejich trestné činnosti. „Dosavadní bipartice trestních sankcí (přetrvávající i nadále v trestním zákoníku) byla nahrazena systémem založeným na jediném typu trestní sankce (tedy monismem sankcí), který je označován jako opatření.“²⁰ Systém opatření ukládaných mladistvým tvoří výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření.

ZSM vytváří určitou hierarchii vzájemně doplňujících se sankcí. Rámcově lze shrnout posloupnost zákonem upravených opatření a forem řešení trestné činnosti takto:

- a) odklonem od trestního stíhání
- b) výchovná a ochranná opatření
- c) ukládání trestních opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody zahrnující alternativní trestní opatření
- d) trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody.

„Hlavním perspektivním smyslem alternativních způsobů řešení trestních věcí mladistvých je odstraňování konfliktních stavů po objasnění příčin trestné činnosti, tedy

¹⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. s. 60

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže : Komentář*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 87

²⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vydání první. Praha: Leges, 2011. s. 338

především vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí, pozitivně motivující působení na obviněného a dosažení satisfakce poškozeného.²¹ „Alternativní sankce mají povahu minimální represe a výrazného pozitivního výchovného působení, čímž se jeví jako vhodný prostředek pro trestání mladistvých pachatelů.“²²

Odklon od trestního stíhání je trestněprocesní postup s využitím specifických mediačních metod. Konečné rozhodnutí by mělo obsahovat vedle sankčního prvku i řešení životní situace mladistvého s cílem, aby mladistvého motivovalo i do budoucna.

„Právní úprava vychází z poznatků, že zvláštnostem mladistvých nejlépe odpovídá sankční systém zahrnující širokou škálu opatření smíšené povahy, a zavádí proto zcela nový systém opatření, která obsahují jak prvky výchovné, tak léčebně-ochranné, jakož i prvky ochranné uskutečňované formou kontroly, dohledu a v nejkrajnějších případech i formou izolace.“²³ Hierarchie samotných druhů opatření ukládaných podle ZSM koresponduje s účelem tohoto zákona, tedy řadí je jako výchovná, ochranná a v poslední řadě trestní opatření a vyjadřuje tímto preference vyžadované tímto zákonem. „Začíná výchovnými opatřeními jako jejich základní formou a končí trestními opatřeními, která v sobě zahrnují i podstatnou represivní složku“²⁴

3.1. Výchovná opatření

Výchovná opatření uvádí ZSM na první místo a mají zásadní význam na usměrnění způsobu života mladistvého žádoucím směrem. Jsou ukládány plně v souladu s pojetím restorativní justice, neboť jejich účelem není represivní působení na mladistvého, ale podpořit a zajistit jeho výchovu. Jedná se o nejmírnější typ opatření, při jehož výkonu se plně uplatní součinnost orgánů činných v trestním řízení s Probační a mediační službou. „Výchovná opatření plní úlohu procesní alternativy, přičemž

²¹ SERGE. Lortie. Et. Al. *Soudnictví pro mladistvé: Příručky ministerstva spravedlnosti ČR - Svazek 59*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. s. 207

²² CIBULKA, Karel a Veronika CIBULKOVÁ. *Trestní právo: trestní odpovědnost, tresty a ochranná opatření, stíhání mladistvých, trestné činy, úkony v trestním řízení, vyšetřování trestných činů, řízení před soudem*. 1. vyd. Brno: Sokrates, 2005. s. 85

²³ JELÍNEK, Jiří. Problémy trestního postihu mladistvých. In: JELÍNEK, Jiří. *Sborník příspěvku k aktuálním otázkám trestního práva*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. s. 21

²⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 569

hlavním cílem je využít možnosti započít co nejdříve s výchovným působením na mladistvého.²⁵

„Při ukládání těchto méně intenzivních sankcí je třeba respektovat zásadu proporcionality ve vztahu k závažnosti spáchaného činu a osobě pachatele a sledovat především jeho prospěch z hlediska dalšího rozvoje jeho osobnosti.“²⁶

Základním účelem je vytvoření vhodných podmínek pro sociální a duševní rozvoj a zamezení škodlivého vlivu na mladistvého. Tím předchází dalšímu páčání provinění a působí preventivně ve vztahu k možné recidivě.

„Předností těchto opatření je jejich veliká variabilita umožňující přistupovat ke každému mladistvému maximálně individuálně, navazovat na jeho specifický hodnotový systém a stavět na pozitivních složkách jeho osobnosti.“²⁷ Významným aspektem je možnost jejich uložení mladistvému s jeho souhlasem již v průběhu řízení a rovněž možnost jejich variability, jestliže se ukáže, že úplné nebo včasné plnění výchovného opatření je pro mladistvého nemožné nebo je nelze na něm spravedlivě požadovat.

Výchovnými opatřeními jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

Výčet výchovných opatření je taxativní, naopak co se týče obsahu jednotlivých výchovných opatření jsou nastaveny pouze rámcově. „Ponechává tak otevřenou možnost variabilního vymezení jejich obsahu a tím i šíře zásahů do běžného života mladistvého.“²⁸

Výchovná opatření lze ukládat v přípravném řízení i v řízení před soudem, a to jak v průběhu řízení před rozhodnutím ve věci, tak při rozhodnutí ve věci a v rámci odklonů od standardního řízení. V průběhu řízení však lze výchovné opatření uložit pouze se souhlasem mladistvého. U výchovného opatření povinnosti absolvovat probační program je souhlas mladistvého žádán vždy. Je však nutné, aby tento souhlas nebyl vyžadován pod nátlakem a vůči mladistvému se omezit pouze na poučení a stále dbát na zásadu presumpce nevinny. Mohou se také ukládat pokud to dovoluje jejich

²⁵ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vydání první. Praha: Leges, 2011. s. 33

²⁶ SERGE. Lortie. et. al. *Soudnictví pro mladistvé: Příručky ministerstva spravedlnosti ČR - Svazek 59*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. s. 211

²⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 573

²⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 576

povaha vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření. „Užít je lze i jako alternativu k potrestání, tedy v rozhodnutích, jimiž skončila trestní stíhání, aniž by mladistvému bylo uloženo jakékoliv trestní opatření (zvláště při upuštění od potrestání, při odstoupení od trestního stíhání a při schválení narovnání).“²⁹ Mohou být uložena nejdéle na dobu tří let, popř. po dobu trvání zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření. „Výchovná opatření jsou však zároveň specifická tím, že zákon nepředpokládá žádné právní důsledky pro případ jejich porušení, tudíž je vhodné je ukládat spíše v kombinaci s trestními opatřeními.“³⁰

Důležitým faktorem při ukládání výchovného opatření je aktivní přístup mladistvého, snaha odčinit následky svého protiprávního jednání, projevení lítosti a doznání pochybení, zda se jedná o ojedinělý exces mladistvého, zda je mladistvý prvopachatelem, příp. pachatelem méně závažné kriminality.

Dohled probačního úředníka

Jedná se o výchovné opatření, jehož podstatou je pozitivní ovlivnění chování mladistvého, při kterém se vychází z kombinace prvků kontroly, pomoci a poradenství. Jedná se o pravidelné sledování chování mladistvého, kontrola dodržování stanovených podmínek dohledu, plnění povinností, které mu byly uloženy, pomoc při řešení příčin páchání trestné činnosti. Cílem dohledu probačního úředníka je, aby se zdržel trestné činnosti, získal vhodné sociální zázemí a perspektivní společenské uplatnění.

Hlavními povinnostmi mladistvého, kterému je uložen dohled probačního úředníka je:

- a) spolupracovat s probačním úředníkem dle vytvořeného probačního plánu,
- b) dostavovat se ve lhůtách, které mu jsou stanoveny,
- c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených výchovných opatření, povinností nebo omezení a jiných důležitých okolnostech,
- d) nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí, ve kterém se zdržuje.

²⁹ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 201

³⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. s. 340

„Součástí celého postupu vůči mladistvému jsou rovněž aktivity směřující k odstranění konfliktů souvisejících s nežádoucím činem a případné pozitivní vypořádání se s poškozeným.“³¹

Dohled probačního úředníka však vyžaduje součinnost ze strany rodiny a mladistvého, což je značnou komplikací pro nemajetné a sociálně slabé rodiny.

ZSM neobsahuje sankci za porušení povinností v rámci dohledu probačního úředníka, jeho ukládání má smysl vedle trestního opatření, např. obecně prospěšných prací, peněžitého opatření s podmíněným odkladem a v rámci podmíněného odsouzení, neboť porušení podmínek dohledu ovlivní uložené trestní opatření.

Probační úředník je povinen průběžně informovat o výkonu dohledu a to minimálně jednou za půl roku. Po ukončení výkonu dohledu podává probační úředník závěrečnou zprávu, ve které shrne informace získané v rámci dohledu a stanovisko k plnění stanovených podmínek mladistvým.

Probační program

Probační programy jsou specifické typy programů, které jsou konsolidovány tak, aby mohly najít úspěšné řešení problémů mladistvých v různých sférách jejich života, zejména vytvoření předpokladů pro další sociální rozvoj, vyrovnání se s poškozeným a odstranění příčin páchaní trestné činnosti. „S ohledem na to, že zákon u probačních programů obecně předpokládá větší intenzitu zásahů do běžného života mladistvých než u ostatních výchovných opatření, lze usuzovat, že probační programy by měly být svou povahou typově určeny především pro hlouběji narušené mladistvé se značnými problémy v různých oblastech běžného života zpravidla páchající závažnější trestnou činností.“³²

Probačním programem může být pouze akreditovaný program zapsaný ve zvláštním seznamu vedeném Ministerstvem spravedlnosti ČR.

„Primárním cílem působení na mladistvé v rámci probačních programů je řešení jejich aktuálních životních problémů a příčin trestné činnosti. Současně však aktivity

³¹ VEČERKA, Kazimír. et. al. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 57

³² SOTOLÁŘ, Alexandr. K probačním programům v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2006, roč. 5, č. 12, s. 376

v rámci nich vyvíjené směřují k tomu, aby se napříště zdrželi trestné činnosti a získali vhodné sociální zázemí a perspektivní společenské uplatnění.³³

Vhodné jsou ty programy, které svým zaměřením a nabízenými službami odpovídají aktuálním životním problémům mladistvého. Dále při výběru probačního programu je důležité, aby „metody práce užívané při jeho realizaci vyhovovaly osobnosti mladistvého a jeho duševnímu a rozumovému vývoji, aby tedy byly způsobilé ovlivnit jeho chování, jeho hodnotovu stupnici a jeho životní postoje.“³⁴

Vzhledem k tomu, že absolvování probačního programu představuje značné omezení v běžném způsobu života, vyžaduje ZSM souhlas mladistvého. Proto je nutné mladistvého řádně seznámit s obsahem konkrétního probačního programu, způsobem realizace, pravidly účasti, rozsahem omezení apod. Předpokladem úspěšného ukončení probačního programu je nejenom aktivní přístup a zájem mladistvého, ale i seznámení s konkrétními podmínkami daného programu. Zde svoji nezastupitelnou roli má Probační a mediační služba.

„ZSM počítá s možností změny či zrušení výchovného opatření za situace, kdy jeho výkon nelze po mladistvém spravedlivě požadovat nebo jeho plnění je pro mladistvého nemožné, nepočítá však se sankčním přístupem z důvodu porušování pravidel mladistvým.“³⁵ Autorka shledává současnou právní úpravu za nedostatečnou, neboť jedinou sankcí je udělení výstrahy ze strany probačního úředníka a oznámení soudu pro mládež.

V současné době je nejrozšířenějším probačním programem Právo na každý den, Mladiství, Mentor apod. V kapitole 4.7. se zmiňují o některých praktických aspektech probačních programů a konkrétní aplikační praxi v okrese Děčín.

Výchovné povinnosti

Jedná se o výchovné opatření, které umožňuje široce individualizovat reakci na trestnou činnost mladistvých. Snahou je usměrnit chování mladistvého pozitivním směrem prostřednictvím zásahů do jeho svobody a rozhodování. „Výchovné povinnosti

³³ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 180

³⁴ ROZUM, Jan. et. al. *Probační programy pro mladistvé*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 34

³⁵ HRUŠÁKOVÁ ML., Milana. K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. *Trestněprávní revue*. 2008, 7. ročník, č. 2. s. 39

musí být přiměřené jak sledovanému účelu, tak i osobním poměrům mladistvého a trestné činnosti, které se dopustil.³⁶

„Konkrétní obsahovou náplň uplatňované výchovné povinnosti nebo uplatňovaného výchovného omezení, resp. režim jejich uplatnění, je třeba vymezit velice citlivě, tak, aby byly přiměřené jak sledovanému účelu, tak i osobním poměrům mladistvého a trestné činnosti, které se dopustil.“³⁷ Žádoucí je, aby se na výběru vhodné povinnosti či omezení podíleli probační úředníci, neboť ti mohou lépe zmapovat aktuální životní situaci mladistvého a příčiny jeho trestné činnosti a doporučit adekvátní reakci.

Výchovné povinnosti mají formu příkazů, které směřují k pozitivnímu konání. Výčet těchto povinností v ZSM je demonstrativní a umožňuje uložení i jiné než výslovně uvedené výchovné povinnosti. V praxi byla např. uložena výchovná povinnost omluvy, povinnosti docházet pravidelně do školy a plnit si školní docházku.³⁸ ZSM výslovně upravuje výchovnou povinnost

- a) bydlet s rodiči nebo jiným dospělým odpovědným za výchovu mladistvého, u této výchovné povinnosti je nutné před uložením důkladně zjistit poměry v rodině mladistvého, význam je kladen na rodinné prostředí a sociální zázemí mladistvého, které je důležitým faktorem při nápravě mladistvého,
- b) zaplatit určenou částku na pomoc obětem trestné činnosti, důležitým předpokladem pro uložení je, že mladistvý má peněžité prostředky, se kterými smí samostatně nakládat, výše musí být přiměřená osobním a majetkovým poměrům mladistvého a smí být uložena i ve formě splátek,
- c) vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu, svojí povahou se blíží trestnímu opatření obecně prospěšných prací, zákonem stanovené maximum činí 4 hodiny denně, 18 hodin týdně, 60 hodin celkem,
- d) usiloval o vyrovnání s poškozeným,

³⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 595

³⁷ SOTOLÁŘ, Alexandr. Výchovné povinnosti a výchovné omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2008, 6. ročník, č. 2. s. 342

³⁸ VEČERKA, Kazimír, et. al. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 39

- e) nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění, výchovné povinnosti pod písm. d) a e) sledují odčinění škodlivých následků spáchaného činu a znovuoobnovení narušených vztahů s poškozeným, ve výroku nemusí být stanovena výše škody ani označení poškozeného, nelze spojovat s povinností nahradit škodu v rámci adhezního řízení, cílem je urovnání konfliktu,
- f) podrobit se léčeni závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením,
- g) podrobit se ve svém volném času vhodnému resocializačnímu programu, který není probačním programem, jedná se o program sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, svou povahou se obsah resocializačního programu může blížit probačnímu programu, není však akreditován ministerstvem spravedlnosti ČR.

„ZSM nestanoví žádné univerzální důsledky nedodržení podmínek jejich výkonu, ty vždy závisí na tom, s jakým rozhodnutím je jejich vyslovení spojeno.“³⁹

Výchovná omezení

Výchovná omezení představují takové opatření, které individualizuje reakci na trestnou činnost mladistvého. „Jejich podstatou jsou zásahy do svobody jednání a rozhodování mladistvých. Vesměs mají formu zákazů určitého konání, tedy formu povinnosti zdržet se určitého nežádoucího jednání (to na rozdíl od výchovných povinností, které mají formu příkazů k určitému pozitivnímu konání).“⁴⁰ Výčet výchovných omezení je opět demonstrativní a umožňuje uložit i jiná než v ZSM výslovně uvedená výchovná omezení.

ZSM mezi výchovná omezení uvádí:

- a) zákaz navštěvovat určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí,

³⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 599

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 201

- b) zákaz styku s určitými osobami,
- c) zákaz zdržování se na určitém místě,
- d) zákaz přechovávání předmětů, které by mohly sloužit k páchání dalších provinění,
- e) zákaz užívání návykových látek,
- f) zákaz hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- g) zákaz změnit bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- h) zákaz změnit bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně své zaměstnání.

„Uložení výchovného omezení spočívajícímu v příkazu nezneužívat návykové látky by měla připadat v úvahu jen v těch případech, kdy mladistvý není na návykových látkách závislý a je tedy jen občasným konzumentem; v opačném případě by totiž soud popř. státní zástupce měl zvolit spíše uložení výchovné povinnosti spočívající v podrobení se léčení závislosti na návykových látkách, anebo uložení ochranného léčení.“⁴¹

Výchovným omezením spočívajícím v zákazu zdržovat se na určitém místě lze mladistvému zakázat zdržovat se na konkrétním a vymezeném místě a tímto opatřením je do určité míry nahrazen trest zákazu pobytu, který mladistvému nelze uložit.

Výchovná omezení musí být ukládány tak, aby nenarušili přípravu mladistvého na budoucí povolání, plnění povinností vyplývajících ze studijního programu školy, kterou mladistvý navštěvuje nebo výkon zaměstnání.

K uložení výchovného omezení v rozhodnutí ve věci samé není třeba souhlasu mladistvého. Doba jeho trvání však může činit maximálně tři roky, v případě, že je mladistvému ukládáno v průběhu řízení, může trvat nejdéle do pravomocného skončení rozhodnutím ve věci samé.

„Velká variabilita forem plnění a výkonu výchovných omezení a různorodost okolností jejich uplatnění brání i tomu, aby zákon stanovil nějaké univerzální důsledky nedodržení podmínek jejich výkonu. Ty tedy vždy závisí na tom, s jakým rozhodnutím je jejich vyslovení spojeno.“⁴²

⁴¹ JELÍNEK, Jiří. et al. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 453

⁴² ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 203

Napomenutí s výstrahou

Jedná se o nejmírnější výchovné opatření, které je důraznou výtkou protiprávnosti spáchaného činu, která je doprovázena upozorněním na důsledky případné recidivy. Napomenutí činí soud nebo státní zástupce a zákon vyžaduje, aby bylo vysloveno v přítomnosti zákonného zástupce.

Zákon nestanoví způsob provedení napomenutí vzhledem k velké variabilitě jednotlivých případů. Je nutné popsat podstatu jednání, zdůraznit jeho negativnost a škodlivé následky. Dále vytknout mladistvému jeho čin a důrazně jej upozornit na možnost přísného postihu v případě opakujícího se jednání. V každém konkrétním případě je nutné přistupovat k mladistvému individuálně a tuto výtku učinit adekvátně jeho rozumové vyspělosti.

Při vyslovení napomenutí může být přenecháno postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, a v případě předchozího stanoviska též škole, jíž je žákem, nebo výchovnému zařízení, kde žije.

„Napomenutí s výstrahou je nejvhodnější aplikovat při současném upuštění od uložení trestního opatření a de lege ferenda by bylo vhodné tomu právní úpravu tohoto výchovného opatření přizpůsobit.“⁴³ Autor dokonce připouští, že by měla být zakotvena obligatorní úprava ukládání napomenutí s výstrahou při upuštění od potrestání.

3.2. Ochranná opatření

Další samostatnou kategorií opatření jsou ochranná opatření. Jejich účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před dalším pácháním trestné činnosti. Účelem ochranných opatření není „vyjádřit zavrženíhodnost spáchaného činu, ale snížit riziko podobného, pro společnost škodlivého protiprávního jednání, tzn. prevence.“⁴⁴ Jedná se o sankci, kterou lze uložit i mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní, např. pro nepřítelost.

Ochranná opatření může uložit výhradně soud pro mládež při rozhodování ve věci samé a platí pro ně několik zásad. Tak předně zásada *nullum crimen, nulla poena sine lege*, neboť o ochranném opatření se rozhoduje vždy podle zákona účinného v době, kdy se ochranné opatření ukládá. Odvolací soud není omezen *zákazem*

⁴³ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vydání první. Praha: Leges, 2011. s. 351

⁴⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 604

reformationis in peius a odvolací soud může mladistvému ochranné opatření uložit i přesto, že jej neuložil soud prvního stupně. Výkon ochranných opatření se nepromlčuje, nezahlazují se ani nemohou být prominuta milostí prezidenta.

„Potřeba uložení ochranných opatření a jejich intenzita není určována zásadně povahou a závažností činu, ale zejména potřebou léčení, výchovy a izolace (zneškodnění).“⁴⁵ Jsou ukládána bez časového určení jejich trvání, pouze u ochranné výchovy je stanovena nejdelší možná doba trvání. Mohou být uložena samostatně nebo vedle trestního opatření.

Ochranným opatřením je ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochranná výchova, přičemž ZSM upravuje pouze institut ochranné výchovy, ohledně zbývajících ochranných opatření odkazuje na úpravu v zákoně č. 40/2009 Sb. trestní zákoník (dále TZ) .

Ochranné léčení

Ochranné léčení je upraveno v TZ a rozlišujeme ochranné léčení ústavní nebo ambulantní. Jedná se o opatření, jehož účelem je ochrana společnosti před duševně nemocnými mladistvými, kteří jsou nebezpeční nebo jsou závislí na návykových látkách. Vykonává se ve specializovaných zdravotnických zařízeních a jeho účelem je opětovné zařazení mladistvého do běžného života. „Potřeba uložení ochranného léčení a jeho intenzita není primárně určována povahou a závažností činu pro společnost (společenskou škodlivostí činu), ale zejména potřebou léčení pachatele.“⁴⁶

Soud obligatorně uloží ochranné léčení tomu mladistvému, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Dále pokud upustí od potrestání mladistvého v důsledku jeho zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchy, pokud se v tomto stavu dopustil mladistvý provinění a soud má za to, že ochranné léčení zajistí jeho nápravu a ochranu společnosti lépe než trestní opatření.

Fakultativně soud může uložit ochranné léčení vedle trestního opatření anebo při upuštění od potrestání provinění, kterého se mladistvý dopustil ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Mnohem častější je však důvod, že mladistvý se oddává zneužívání návykové látky a pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním páchá provinění.

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 214

⁴⁶ ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestní zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 4. s. 99

Ochranné léčení má trvat tak dlouho, dokud je to s ohledem na jeho účel nutné, nejvýše však 2 roky. V případě, že by léčba nebyla ukončena do dvou let, rozhodne soud před jejím skončením o prodloužení, nejdéle na další dva roky, i opakovaně.

TZ umožňuje ústavní léčení změnit dodatečně na ambulantní léčení nebo při splnění podmínek na zabezpečovací detenci. „Rozhodující tu bude stav choroby v daném období, její vnější projevy v chování léčené osoby a léčebné možnosti v obou typech způsobu výkonu ochranného léčení. Zpravidla bude vhodné, aby se léčená osoba po ústavním léčení podrobila ještě ambulantnímu doléčení.“⁴⁷ Naopak opačná změna na zabezpečovací detenci by měla být rozhodnutí výjimečným vzhledem k neukončenému vývoji mladistvého.

Zabezpečovací detence

Uložení zabezpečovací detence by u mladistvého prakticky nemělo přicházet k úvahu, neboť se jedná o ochranné opatření, jehož účelem je ochrana společnosti před zvláště nebezpečnými pachateli, kteří spáchali v důsledku duševní poruchy trestnou činnost nebo čin jinak trestný závažného charakteru a jejich duševní stav způsobuje, že se takové trestné činnosti dopouštějí a přichází v úvahu u pachatelů zvláště závažných zločinů. „S ohledem na duševní stav těchto osob existuje u nich také reálný předpoklad, že se i v budoucnu budou takového závažného společensky škodlivého jednání dopouštět, a to zvláště za situace, kdy u nich není téměř žádná, nebo jen velmi malá pravděpodobnost účinnosti ochranné léčby.“⁴⁸ V zájmu ochrany společnosti se upřednostní izolace pachatele.

U mladistvých půjde o případy zcela výjimečné, neboť psychický i další vývoj mladistvého není zpravidla ještě ukončen tak, aby mohlo být z lékařského hlediska jednoznačně stanoveno, že mladistvý je osoba nenapravitelná a pouhé uložení ochranného léčení by nevedlo k nápravě pachatele a dostatečné ochraně společnosti.

S ohledem na nízký věk a neukončený vývoj mladistvého pachatele je vhodné vyzkoušet jiné formy nápravy a působení na mladistvého a uložení zabezpečovací detence brát jako výjimečné a nejzazší řešení.

⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 1035

⁴⁸ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 221

Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty

Jedná se o institut prostřednictvím kterého se poskytuje ochrana společnosti tím, že odnímá mladistvým pachatelům nebezpečné věci, věci sloužící k páčání trestné činnosti, peníze určené nebo pocházející z trestné činnosti.

„Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty je opatření fakultativní a k trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty subsidiární.“⁴⁹ Může být uloženo v případě, kdy jsou splněny podmínky pro uložení trestního opatření propadnutí věci, avšak nebylo uloženo, neboť věc či jiná majetková hodnota:

- a) náleží pachateli, kterého nelze stíhat nebo odsoudit,
- b) náleží pachateli, od jehož potrestání soud upustil,
- c) ohrožuje bezpečnost lidí nebo majetku, anebo hrozí, že bude sloužit ke spáchání zločinu.

TZ uvádí (§ 101), že pokud nejsou splněny shora uvedené podmínky, může být uloženo zabránění věci či jiné majetkové hodnoty v případě, že byla získána trestným činem jako odměna za něj a nenáleží pachateli, nebo byla-li nabyta jinou osobou než pachatelem, za věc či jinou majetkovou hodnotu získanou trestným činem. Dále uvádí obligatorní uložení ochranného opatření zabránění věci, pokud pachatel nebo jiná osoba drží věci či jinou majetkovou hodnotu v rozporu s jiným právním předpisem.

Určení, co konkrétně může být předmětem zabránění věci je uvedeno v § 134 TZ, kde se uvádí, že za věc je považována i ovladatelná přírodní síla, živá zvířata, zpracované oddělené části lidského těla, peněžní prostředky na účtu a cenné papíry. Jinou majetkovou hodnotou se rozumí majetkové právo nebo jiná penězi ocenitelná hodnota, která není věcí, např. pohledávka, obchodní podíl na obchodní společnosti⁵⁰, členský podíl v družstvu.

Pouze okrajově se zmíním o možnosti zabránění náhradní hodnoty, v případě, že ten, komu věc náleží, ji před rozhodnutím o zabránění zničí, poškodí nebo jinak znehodnotí, zcizí, učiní neupotřebitelnou, odstraní nebo zužitkuje, nebo jinak její zabránění zmaří, může soud uložit zabránění náhradní hodnoty až do výše hodnoty věci nebo majetkové hodnoty. TZ nově upravuje institut zabránění spisů a zařízení, přičemž v § 136 TZ je definice spisů, kdy za spisy se rozumí datové, zvukové a obrazové záznamy,

⁴⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 552

⁵⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 4To 175/2008 ze dne 20. 3. 2008, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod R 42/2009

vyobrazení a jiná znázornění. V praxi se jedná zejména o pornografii, tiskoviny či nahrávky obsahující rasistické texty apod.

Ochranná výchova

Jedná se o ochranné opatření, které jako jediné je výhradně upraveno v ZSM. Je to intenzivní zásah do práv a svobod mladistvého a uložení ochranné výchovy je dle ZSM subsidiární k uložení výchovných opatření. „Zákon dává přednost uložení výchovných opatření, která by měla být méně zasahující a omezující ve vztahu k osobní svobodě mladistvého.“⁵¹

„Smysl ochranné výchovy spočívá v tom, že se jejím prostřednictvím mají kompenzovat nedostatky dosavadní, zpravidla zanedbané, rodinné výchovy a zamezit tak opakování trestné činnosti.“⁵²

ZSM stanoví podmínky pro uložení ochranné výchovy takto:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána,
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.

Další základní podmínkou pro uložení ochranné výchovy je odsouzení mladistvého, tedy jeho uznání vinným pro provinění. Před uložení musí soud důkladně zjistit osobní, sociální a rodinné poměry mladistvého a k tomuto účelu vyžádat odborné zprávy od orgánu sociálně právní ochrany dětí nebo probačního úředníka. Vhodné může být i vypracování znaleckého posudku z oboru dětské psychiatrie.

Trvání ochranné výchovy není časově určeno, trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do osmnácti let mladistvého. Soud může ochrannou výchovu prodloužit, nejdéle do dovršení devatenácti let věku. Důvodem může být dokončení vzdělání apod.

Výkon ochranné výchovy upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Pro výkon ochranné výchovy jsou určena specializovaná zařízení. Problémem je, že se „výkon ústavní i ochranné výchovy odehrává někdy v oddělených skupinách téhož zařízení. Přitom účel obou opatření je

⁵¹ ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 237

⁵² KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 610

rozdílný. Účelem ústavní výchovy je především nahrazení špatného nebo dokonce chybějícího výchovného prostředí, které deformuje vývoj dítěte. Uložení ochranné výchovy přichází v úvahu zásadně v reakci na spáchání protiprávního činu mladistvým⁵³, jehož účelem je kladné ovlivnění vývoje mladistvého a ochránit společnost před pácháním provinění.

„Uložení ochranné výchovy je velice závažným zásahem do osobní svobody dítěte (mladistvého), svým způsobem blízké odnětí svobody. Její uložení je proto v zásadě na místě tehdy, jestliže to je pro nápravu dítěte nezbytně třeba a když méně intenzivní prostředky výchovy již nemají naději na úspěch.“⁵⁴

Flexibilita ochranné výchovy je dána tím, že může reagovat na aktuální situaci mladistvého a přeměnit ji v mírnější ústavní výchovu nebo podmíněně umístit mladistvého mimo výchovné zařízení a uložit probační dohled nebo jiné výchovné opatření. Důvodem je předpoklad, že převýchova mladistvého pokročila natolik, že postačí mírnější sankce, avšak je stále nutný alespoň částečný dozor nad mladistvým.

Zajímavou a dosti průlomovou úpravu zvolili na Slovensku, o tom více v kapitole 5.

3.3. Trestní opatření

„Trestní opatření obsahují na rozdíl od výchovných a ochranných opatření negativní hodnocení spáchaného činu (provinění) a jeho pachatele (mladistvého) a působí mu určitou újmu.“⁵⁵ Je to nejdůraznější a nejvíce postihující prostředek k dosažení účelu ZSM.

Výčet trestních opatření je taxativní a vytváří určitý systém alternativ potrestání mladistvého, kdy upřednostňuje možnost uplatnění trestních opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody.

Trestní opatření ukládají výlučně soudy pro mládež a při ukládání uplatňují zásady vymezené trestním zákoníkem pro ukládání trestů *dospělým* pachatelům, avšak některé s různými modifikacemi. ZSM rozšiřuje výčet obecných polehčujících okolností uvedených v TZ o úspěšné vykonání probačního programu, poskytnutí zadostiučinění

⁵³ ZEMAN, Petr. *Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. s. 127

⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 764

⁵⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 616

poškozenému a že se po spáchání provinění choval tak, že lze předpokládat, že se v budoucnu trestné činnosti nedopustí. Soud rovněž musí přihlédnout k tomu, že mladistvý spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, a to i za stavu, že si uvedenou zmenšenou přičetnost přivodil sám, z nedbalosti, ale i úmyslně.

Účelem trestního opatření je chránit mladistvého před negativními vlivy, napomáhat k vytvoření vhodných podmínek pro další zdárný vývoj mladistvého a předcházet dalšímu páchání trestné činnosti.

S trestními opatřeními, která nejsou spojena s odnětím svobody, je spojena snaha o resocializaci pachatelů, neboť „nejsou vytrženi ze svého sociálního prostředí (zejména rodiny), což při zajištění náležitého výchovného působení je důležitým prostředkem jejich nápravy, když jde o dospívající jedince s vyvíjející se hodnotovou stupnicí, jejichž postoje a životní styl je možno vhodným zacházením zásadně ovlivnit a změnit.“⁵⁶ Proto se použití trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody považuje za opatření ultima ratio, tedy je ve výjimečných a závažných případech.

Jako trestní opatření ZSM uvádí obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněné. Základní zákonné předpoklady pro užití jednotlivých trestních opatření jsou zakotveny v trestním zákoníku. Ohledně právní úpravy domácího vězení a propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty odkazuje zcela na TZ, co se týče obecně prospěšných prací, zákazu činnosti, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a vyhoštění, tak ZSM upravuje danou problematiku pouze dílčím způsobem. Ohledně zbývajících trestních opatření je úprava v ZSM podrobnější.

Aplikační praxi jednotlivých trestních opatření jsem uvedla v kapitole 4.

Obecně prospěšné práce

Jedná se o trestní opatření, které má alternativní povahu k nepodmíněnému odnětí svobody. Může být uloženo mladistvému, pokud jej soud pro mládež odsuzuje za

⁵⁶ NOVOTNÝ, Oto a Marie VANDUCHOVÁ. et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 5., jubilejní, zcela přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2007. s. 523

čin označovaný u dospělých pachatelů přečin⁵⁷ nebo jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu a osobě a poměrům mladistvého uložení jiného trestního opatření k dosažení účelu není třeba. „Nelze však uložit trestní opatření obecně prospěšných prací vedle trestního opatření odnětí svobody, a to jak nepodmíněného, tak i podmíněně odloženého.“⁵⁸ Při ukládání je třeba přihlídnout ke zdravotní způsobilosti mladistvého, neboť dle ZSM nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost a mravní vývoj mladistvého.

Obecně prospěšné práce (dále OPP) spočívají v povinnosti mladistvého provést určitou prospěšnou pracovní povinnost, zejména údržbu veřejných prostranství, úklidu a údržbu veřejných budov a komunikací nebo jinou obdobnou činnost ve prospěch obcí či jiných obecně prospěšných institucí, kterou musí vykonat osobně, bezplatně, ve svém volném čase a ve stanoveném rozsahu. Novelou č. 330/2011 Sb. byla doba pro výkon prodloužena na dvojnásobek, tudíž mladistvý je povinen vykonat OPP nejpozději do dvou let od nařízení OPP.

Výměra OPP dle TZ je 50 až 300 hodin, přičemž u mladistvých ZSM stanoví, že horní hranice sazby nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v TZ. Mladistvému může soud pro mládež uložit trestní opatření OPP ve výměře 50 až 150 hodin. Pokud mladistvý v době od odsouzení do skončení výkonu trestního opatření OPP nevedl řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestního opatření, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky nebo jinak maří výkon, přemění soud trestní opatření OPP nebo jeho zbytek. Zákonem č. 330/2011 Sb., byla problematika přeměny rozšířena. „Nově má soud možnost přeměnit trest obecně prospěšných prací v trest domácího vězení, pokud není nutné přeměnit trest obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody.“⁵⁹ Za podmínek, za kterých by bylo možné uložit trestní opatření domácího vězení, může soud místo přeměny v nepodmíněné odnětí svobody uložit mladistvému domácí vězení. V ostatních případech bude trestní opatření OPP přeměněno v trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně, přičemž každá i započatá nevykonaná hodina OPP se počítá za jeden den odnětí svobody. Ve výjimečných případech může soud vzhledem k okolnostem a osobě mladistvého ponechat trestní opatření OPP v platnosti

⁵⁷ nedbalostní trestný čin nebo úmyslný trestný čin, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let

⁵⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 628

⁵⁹ VANTUCH, Pavel. *Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*. 2012, roč. XVI., č. 1. s. 6

nebo prodloužit dobu pro výkon až o 6 měsíců a zároveň stanovit dohled nebo uložit některé výchovné opatření.

Peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Jedná se o opatření, které není v praxi často využíváno a to z důvodů, že mladiství nedisponují s finančními prostředky. Základní podmínkou pro uložení totiž je, že mladistvý je výdělečně činný nebo to jeho majetkové poměry dovolují. ZSM již od počátku umožňoval formulovat a ukládat peněžité opatření ve formě denních sazeb, ale i jako pevnou částku. V souvislosti s přijetím nového TZ bylo toto opatření v této oblasti novelizováno a dle tohoto nového pojetí je ukládáno pouze ve formě denních sazeb.

„Tento způsob stanovení peněžitého opatření vychází z principu, že za typově stejné a stejně závažné provinění by měl být uložen stejný počet denních sazeb. Do počtu denních sazeb je tedy třeba promítnout povahu a závažnost činu – za stejně závažný čin je třeba uložit stejný počet denních sazeb. Oproti tomu majetkové poměry mladistvého pachatele se promítnou do výše denní sazby.“⁶⁰ „Použitím výpočtu výměry peněžitého opatření pomocí denních sazeb lze docílit proporci mezi závažností činu a počtem sazeb na jedné straně a mezi výdělkovými možnostmi (příjmem) mladistvého a výši denní sazby, to na straně druhé.“⁶¹

Denní sazba může být stanovena v rozpětí 100 Kč až 5000 Kč a na 10 až 365 dnů. Při uložení peněžitého opatření musí soud zároveň stanovit náhradní trestní opatření odnětí svobody a to nejvýše 1 rok.

Specifický přístup k mladistvým se projevuje i možností nahradit zaplacení peněžitého opatření nebo jeho nevykonaného zbytku vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného nebo výchovnou povinností vykonáním společensky prospěšné činnosti. Jedná se o alternativní řešení a možnost odvrátit výkon náhradního trestního opatření.

Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu je další specifickou alternativou, neboť ji lze použít pouze u mladistvých pachatelů. Podmínkou je, že vzhledem k osobě mladistvého, s přihlédnutím k dosavadnímu životu a prostředí, okolnostem případu se lze domnívat, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 300

⁶¹ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 631

jeho výkonu nebo soud přijal záruku za nápravu mladistvého. Je charakteristické tím, že soud pro mládež vynese odsuzující rozsudek a uloží peněžité opatření, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. Zkušební doba může být stanovena až na 3 roky.

Mladistvý musí vést ve zkušební době řádný život a vyhovět uloženým podmínkám, aby soud pro mládež mohl vyslovit, že se osvědčil; v opačném případě rozhodne, případně už v průběhu zkušební doby, že se peněžité opatření vykoná.

Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Úpravu tohoto trestního opatření nalezneme pouze v TZ, neboť ZSM speciální modifikaci neobsahuje.

„Účelem trestu propadnutí věci je zneškodnit věc, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestných činů, ztížit pachateli podmínky k další trestné činnosti a odejmout mu prospěch ze spáchaného trestného činu.“⁶² Spočívá v nuceném odnětí vlastnického práva k věcem mladistvého, které mají vztah ke spáchanému provinění a to tak, že jich bylo užito nebo byly určeny ke spáchaní provinění, byly získány proviněním nebo nabyty, byť jen zčásti, za věc nebo jinou majetkovou hodnotu získanou proviněním. Věc nebo jiná majetková hodnota musí být individuálně určena, v době vydání rozsudku musí existovat a být dosažitelná. Propadlá věc nebo jiná majetková hodnota se stávají majetkem státu. V případě, že mladistvý zmaří výkon tohoto trestního opatření tím, že věc zničí, poškodí nebo jinak znehodnotí, může mu soud uložit propadnutí náhradní hodnoty odpovídající hodnotě propadnuté věci.

Zákaz činnosti

Podstatou tohoto trestního opatření je povinnost zdržet se výkonu určité činnosti, přičemž zakázat lze pouze tu činnost, v souvislosti s níž se mladistvý dopustil provinění. Překážkou uložení zákazu činnosti je, pokud se jedná o činnost, kterou mladistvý potřebuje vykonávat v rámci své přípravy na budoucí povolání. Obecná výměra zákazu činnosti je 1 rok až 10 let. ZSM tuto sazbu modifikuje a omezuje horní hranici na 5 let.

⁶²

PROUZA, Daniel. *Trestní zákoník: s judikaturou*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. s. 221

Vyhoštění

Uložení tohoto trestního opatření přichází v úvahu pouze u mladistvých, kteří nejsou občany ČR, vyžaduje-li to bezpečnost lidí, majetku nebo jiný obecný zájem.

Vyhoštění nelze uložit v případě, že se nepodařilo zjistit státní příslušnost mladistvého, byl mu udělen azyl, má na území České republiky povolen dlouhodobý pobyt, má zde pracovní a sociální zázemí a uložení trestního opatření vyhoštění by bylo v rozporu se zájmem na spojování rodin, anebo hrozí nebezpečí, že bude ve státě, do kterého by měl být vyhoštěn pronásledován pro svoji rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, příslušnost k určité sociální skupině, politické nebo náboženské smýšlení, nebo jestliže by jej vyhoštění vystavilo mučení či jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení anebo trestu. Dále je vyhoštění vyloučeno, jestliže mladistvý je občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem.

ZSM vyžaduje, aby soud při ukládání přihlédl k nejlepšímu zájmu mladistvého a dále je třeba zohlednit též rodinné a osobní poměry mladistvého a zabránit tomu, aby byl vydán nebezpečí zpustnutí. Dále musí zkoumat jaká rizika mu hrozí při návratu do jeho domovského státu.

Sazba vyhoštění je stanovena odlišně od obecné úpravy, ZSM umožňuje uložit trestní opatření vyhoštění na dobu jednoho až pěti let.

Domácí vězení

Jedná se o novou sankci, která je upravena výhradně v TZ, ohledně mladistvých ZSM neobsahuje žádné odchylky. Zavedení této sankce je výsledkem tzv. restorativní justice, kdy je kladen důraz na nápravu pachatele, aniž by byly narušeny sociální vztahy a došlo k ekonomickým problémům jako je ztráta zaměstnání. Nedochozí k izolaci pachatele od jeho sociálního okolí – rodiny a poškozený má větší možnost obdržet náhradu utrpěné újmy. Jeho zavedením má být snížen počet krátkodobých nepodmíněných trestů/trestních opatření a ušetření nákladů na provoz věznic. Při ukládání tohoto trestního opatření mladistvým je však třeba zohlednit určitá specifika a výchovně preventivní působení na mladistvého. „Konkrétně to bude znamenat, že by v žádném případě nemělo vést uložení trestního opatření domácího vězení u mladistvých k tomu, že by se ohrozilo jejich zapojení v zájmových kroužcích,

sportovních klubech a jiných sdruženích či aktivitách, které se příznivě podílejí na rozvoji jejich osobnosti a prosociálního způsobu života vůbec.“⁶³

Domácí vězení spočívá v povinnosti mladistvého být v určeném obydlí v soudem stanoveném časovém období. Výjimkou jsou důležité důvody jako je docházka do školy, příprava nebo výkon povolání, nemoc a na povolení soudu ve dnech pracovního volna návštěva pravidelných bohoslužeb. Lze jej uložit až v délce dvou let.

Ohledně domácího vězení byla provedena novela zák. č. 330/2011, Sb. s účinností od 1. 12. 2011. „V souladu s potřebami praxe byla vypuštěna dosud příkladmo uváděná specifikace doby, po kterou má být podle rozhodnutí soudu odsouzený ve svém obydlí a vykonávat trest domácího vězení.“⁶⁴ Dřívější určení doby od 20.00 hodin do 5.00 hodin mělo být bráno jako návod pro soudy s tím, že soud může vymezit tuto dobu odlišně. Nová úprava ponechává na rozhodnutí soudu, aby u každého odsouzeného vymezil tuto dobu dle konkrétních podmínek, zejména s přihlédnutím k jeho pracovní době v zaměstnání, k péči o rodinu, k vyřizování osobních a rodinných záležitostí apod.

Mladistvému lze uložit trestní opatření domácího vězení za provinění, které by u dospělých pachatelů byla kvalifikována jako přečin⁶⁵ a vzhledem k osobě, poměrům, povaze a závažnosti provinění je uložení tohoto trestního opatření dostačující. Předpokladem je slib mladistvého, že se bude zdržovat v obydlí na určené adrese. Kontrola výkonu je svěřena Probační a mediační službě.

U mladistvých pachatelů však uložení domácího vězení může mít velice negativní dopad, neboť mladiství tuto sankci vnímají jako velice intenzivní zásah do svého života. Mladí lidé si vytváří síť přátel, známostí a zájmových uskupení a domácí vězení cítí jako velkou izolaci. Naopak může vést ke vzdoru a následnému porušování či recidivě jeho nežádoucího chování. Proto je nutné vždy pečlivě zkoumat prostřednictvím probačního úředníka, zda je uložení domácího vězení vhodné nebo zda může vést k asociální reakci.

„Problematickým se jeví vstup do obydlí mladistvého s uloženým domácím vězením, pokud by s ním například nesouhlasili jeho rodiče, resp. zákonní zástupci, čímž by bez jeho zavinění byl zmařen účel, pro který bylo předmětné trestní opatření

⁶³ ŠÁMAL, Pavel. et. al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 716

⁶⁴ VANTUCH, Pavel. *Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*. 2012, roč. XVI., č. 1, s. 5

⁶⁵ Srov. v této kapitole Obecně prospěšné práce

uloženo.⁶⁶ I z tohoto důvodu je nutné před jeho uložením důkladně zkoumat podmínky pro využití této sankce.

Novelizace zák. č. 330/2011, Sb. se týkala i přeměny trestu domácího vězení. Byl změněn nejen samotný název z dřívějšího *náhradní trest odnětí svobody* na nově *přeměna trestu domácího vězení*, ale i obsah přeměny. Významnou změnou je možnost přeměnit domácí vězení v důsledku nedodržení podmínek výkonu již v průběhu výkonu tohoto trestu a přeměňuje se pouze nevykonaná část v poměru i započatý jeden den nevykonaného trestu za jeden den nepodmíněného odnětí svobody, oproti dřívější úpravě nařízení celého náhradního trestu.

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Jedná se rovněž o nový druh trestní sankce, který je zakotven v TZ, jehož nepatrná modifikace v ZSM se týká pouze sazby, která činí maximálně 5 let. Mladistvému se po dobu výkonu tohoto trestního opatření zakazuje účast na stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcích, přičemž podmínkou pro uložení je, že se mladistvý dopustil právě při této určité akci úmyslného provinění. Při výkonu tohoto opatření je povinen mladistvý spolupracovat s probačním úředníkem, kdy za určitých okolností se musí mladistvý dle pokynu probačního úředníka dostavit ke stanovenému oddělení Policie ČR (např. v době konání sportovního utkání). Vedle této trestní sankce může být uloženo i další vhodné výchovné opatření.

Svojí povahou je velice blízké výchovnému omezení zákazu navštěvovat určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí. Rozdílná je délka, kdy výchovné omezení může být uloženo max. na tři roky a může být uloženo v průběhu řízení. U trestního opatření zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce může činit výměra až pět let a vyžaduje se povinná spolupráce s probačním úředníkem, proto již z povahy tohoto trestního opatření vyplývá jeho přísnější povaha.

Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek, ve kterém uloží trestní opatření odnětí svobody, ale jeho výkon odloží pod

⁶⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 641

podmínkou, že se bude mladistvý ve zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. ZSM zná dvě varianty, druhá v sobě navíc zahrnuje probační dohled. Podmínky pro podmíněný odklad obecně vymezuje TZ, kdy podmíněně odložit lze výkon trestního opatření odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě a poměrům mladistvého pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu, má důvodně za to, že k působení na mladistvého pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu. Je-li třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování mladistvého pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době, odloží se výkon za současného vyslovení dohledu.

Soud může stanovit zkušební dobu na jeden rok až tři léta s tím, že ji lze mimořádně prodloužit, ne o více než dva roky, pokud mladistvý zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody, avšak soud vzhledem k okolnostem a osobě mladistvého ponechá podmíněné odsouzení v platnosti.

Soud rovněž může uložit mladistvému výchovná opatření, která mohou efektivně přispět k resocializaci mladistvého. „Smyslem užití výchovných opatření není působení nějaké újmy mladistvému (represe), nýbrž řešení jeho stávající situace při zachování potřebných záruk ochrany společnosti před trestnou činností.“⁶⁷

V případě, že mladistvý vede řádný život po celou zkušební dobu a vyhoví uloženým podmínkám, rozhodne soud o jeho osvědčení ve zkušební době. V opačném případě rozhodne o výkonu odloženého trestního opatření odnětí svobody a to již během zkušební doby.

Odnětí svobody nepodmíněné

“Trestní opatření odnětí svobody v nepodmíněné formě je v systému sankcí určených pro mladistvé provinilce posledním prostředkem (ultima ratio) jejich trestního postihu.“⁶⁸ ZSM výslovně stanoví, že nepodmíněné odnětí svobody může být uloženo jen tehdy, jestliže s ohledem na okolnosti případu a osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření zjevně nepostačovala k nápravě pachatele a dosažení účelu zákona.

Při ukládání se trestní sazby uvedené v TZ snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. ZSM umožňuje

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 341

⁶⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 645

uložení nejpřísnější sankce, a to nepodmíněné odnětí svobody v délce od pěti do deseti let. Uložit jej lze pouze za splnění podmínek, že trestní zákoník ve zvláštní části dovoluje za provinění uložení výjimečného trestu, povaha a závažnost takového provinění je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká a soud pro mládež má za to, že by odnětí svobody v rozmezí od jednoho do pěti let by k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo. Tyto podmínky jsou stanoveny kumulativně, proto musí být splněny zároveň.

ZSM současně dovoluje i mimořádné snížení odnětí svobody, pokud by vzhledem k okolnostem a osobě mladistvého bylo použití trestní sazby nepřiměřené přísné a postačí uložit i odnětí svobody v kratším trvání.

Výkon tohoto trestního opatření je upraven zák. č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, podle kterého se u mladistvých vykovává ve věznicích pro mladistvé nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé nespecializovaných věznic. Tento zákon „vymezuje pro účely výkonu nepodmíněného odnětí svobody ve speciální věznici pro mladistvé odlišně věkovou kategorii mladistvých (v penologickém smyslu slova), kterou rozumí mladistvé nepřekročivší devatenáctý rok svého věku.“⁶⁹ Soud tedy může rozhodnout o přeřazení mladistvého do věznice pro ostatní odsouzené až po dovršení devatenácti let. Došlo zde „k prodloužení věku mladistvého v penitenciárním smyslu slova,“⁷⁰ čímž je vyjádřena i celková koncepce ZSM, neboť v zájmu speciální péče o vězněného mladistvého není vhodné, aby pouze v důsledku dovršení osmnácti let, kdy ještě nemusí být zcela rozumově a sociálně zralý, byl přeřazován mezi ostatní dospělé odsouzené.

3.4. Ukládání výchovných a ochranných opatření v rámci alternativ

Jedná se o alternativní formu řešení trestní věci, zvláštní způsob řízení, tzv. odklony od standardního trestního řízení. V standardním způsobu řízení by byl mladistvý podezřelý ze spáchání provinění a bylo by provedeno hlavní líčení s konečným rozhodnutím o vině či nevině a o uložení nějakého opatření. Zákon však umožňuje za splnění podmínek, aby věc nebyla takto projednána, ale k vyřešení dojde

⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 325

⁷⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 647

specifickým procesním postupem. ZSM řadí mezi tyto alternativní způsoby *podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání*. „Prostor pro uplatnění alternativních způsobů řízení v trestních věcech mladistvých značně rozšiřuje možnost spojit rozhodnutí v rámci nich – podmíněné zastavení trestního stíhání, odstoupení od trestního stíhání i schválení narovnání – *s užitím celé škály výchovných opatření*.“⁷¹ Jednotlivá výchovná opatření mohou být uložena samostatně i v různých kombinacích a nejsou stanoveny žádné zvláštní specifika pro jejich ukládání. Musí však být zachovány obecné podmínky, že budou přiměřené okolnostem případu a bude přihlédnuto k osobě mladistvého.

“Na rozdíl od procesních alternativ k potrestání mladistvého, nelze *hmotněprávní alternativy* k němu uplatnit v průběhu řízení, ale *až po provedení řádného dokazování v meritorním rozhodnutí* v návaznosti na výrok o vině stíhaného mladistvého.“⁷²

Velký význam lze spatřovat v projednání věci a vyslovení zamítavého postoje k zavrženému jednání. Za této situace na mladistvého působí samotný fakt, že jeho trestná činnost byla odhalena, je vyšetřována a soudně projednávána a stálá hrozba uložení trestního opatření, toto vše plní výchovnou funkci a je to svým způsobem sankce za jeho protiprávní chování. „Možnost upuštění od uložení trestního opatření je prostředkem výchovného rázu a konkrétním projevem zásady humanity.“⁷³ Právní úprava v ZSM je speciální ve vztahu k tomuto institutu v TZ a nelze ji aplikovat.

Soud se omezí pouze na rozhodnutí o vině mladistvého a na výrok, kterým upustí od uložení trestního opatření případně upustí od uložení trestního opatření a vysloví mladistvému napomenutí, nebo uloží ochranné léčení či zabezpečovací detenci, nebo uloží jiné ochranné opatření, nebo uloží výchovné opatření.

ZSM upravuje i další způsob a to podmíněné upuštění od potrestání mladistvého. Zde se soud rovněž omezí na výrok o vině mladistvého a upustí od potrestání, avšak pod podmínkou, že ve zkušební době povede řádný život. Současně mu může uložit výchovné či ochranné opatření.

⁷¹ ŠÁMAL, Pavel, et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 562

⁷² ŠÁMAL, Pavel, et. a. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. s. 94

⁷³ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 654

4) Sankce ukládané mladistvým v aplikační praxi

4.1. Specifika aplikační praxe u vybraného soudu

Pro svou diplomovou práci jsem se rozhodla zařadit i oddíl, kde krátce promítnu aplikační praxi a to konkrétně u Okresního soudu v Děčíně. Můj výběr je zřejmý zejména proto, že jsem zde zaměstnána jako vyšší soudní úřednice.

Všeobecně patří Ústecký kraj ke krajům s poměrně velkou kriminalitou. A okres Děčín se na této kriminalitě velkou měrou podílí. Je to dáno mnoha faktory. Okres Děčín je okres geograficky rozsáhlý s největším počtem obyvatel z Ústeckého kraje. Z policejních statistik vyplývá, že se okres Děčín umísťuje na čtvrtém místě z okresů ústeckého kraje v počtu spáchaných trestných činů.⁷⁴ Avšak ohledně objasněných trestných činů je okres Děčín většinou na prvním místě. Vzhledem k tomu se pak okres Děčín posouvá na přední příčky ohledně počtu spáchaných a objasněných trestných činů. To se pak samozřejmě odráží i v počtu napadených spisů u soudu.

Každý spis, který je předložen soudu je označen spisovou značkou. Toto označení je důležité kvůli identifikaci konkrétní věci. Spisy týkající se mladistvých mají označení Tm. Dále spisovou značku tvoří pořadí věci, jak došla soudu a lomina je letopočtem, rovněž z roku, v kterém napadla.

Konkrétní postupy pro vedení, tvorbu a nakládání se spisy upravuje instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001 č. j. 505/2001 – Org. kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (dále VKŘ). Je to příručka, ve které je nejenom upraven a popsán postup, inter alia, pro vedení soudní agendy a ostatních administrativních záležitostí, zásady pro činnost soudních oddělení a senátu, pro vyhotovování usnesení a rozsudků, přijímání a odesílání soudní korespondence, stanoví přesný postup pro provádění a protokolaci jednotlivých procesních úkonů. Tento dokument je pro zaměstnance závazný a musí postupovat v souladu s ním. V části druhé, hlavě první této instrukce je upraven Výkon rozhodnutí v trestních věcech.

Každý soud sestavuje rozvrh práce, který je veřejně přístupný a ze kterého vyplývá, který konkrétní soudce, případně vyšší soudní úředník a jiný odborný pracovník bude danou věc řešit.

⁷⁴ Statistiky. *Policie ČR: informační servis* [online]. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>

Dle rozvrhu práce u Okresního soudu v Děčíně rozhoduje v trestních věcech mladistvých soudkyně JUDr. Iva Najbrtová, která se vyjádřila k dané problematice v závěrečné podkapitole. Co se týče porozsudkové agendy, vyřizuje jí soudní tajemnice Jiřina Pleváčová.⁷⁵ Soudkyně se soudní tajemnicí a zapisovatelkou tvoří soudní minitým, který se specializuje na trestní věci mladistvých a má odborné znalosti pro tuto problematiku. Týmová práce zkrátí řízení a efektivněji působí při výběru a výkonu vhodné sankce pro mladistvého.

4.2. Počet napadených věcí v agendě Tm

Veškerá agenda soudu včetně agendy Tm je vedena v soudním počítačovém systému zvaném ISAS. Je to speciálně vytvořený počítačový program, do kterého má každý zaměstnanec přístup, který je však omezen s ohledem na funkci nebo oddělení, na kterém působí.

Takové omezení platí i pro agendu Tm, do které mají přístup pouze zaměstnanci, kteří působí na trestním oddělení.

Tento počítačový program byl na Okresním soudě zaveden v průběhu roku 2006. Další program CSLAV, který je rovněž nutný ke zpracování soudní agendy byl zaveden v roce 2007. Tento program zpracovává výkazy.

Následující přehled uvádí, kolik v každém roce napadne u Okresního soudu spisů v agendě Tm.

Rok	Počet věcí	Počet osob
2004	87 věcí	Nelze zjistit
2005	94 věcí	Nelze zjistit
2006	94 věcí	Nelze zjistit
2007	130 věcí	Nelze zjistit
2008	123 věcí	197 osob
2009	110 věcí	179 osob
2010	110 věcí	162 osob

⁷⁵ Justice: soud. [Http://portal.justice.cz](http://portal.justice.cz) [online]. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/soud/soud.aspx?o=128&j=138&k=4707&d=320416>

Nutno podotknout, že počet věcí je uměle navyšován, když dojde z důvodu hospodárnosti a efektivnosti k vyloučení konkrétního mladistvého a jeho věc opětovně napadne pod novou spisovou značkou. Každý rok takto vyloučených a opětovně napadnutých spisů je zhruba 10.

Dále musím uvést, že daný počet věcí však nekoresponduje s počtem osob, které jsou obžalovány. Toto je způsobeno tím, že některá trestná činnost je spáchána více pachateli a tudíž je obžalováno více osob. O tomto vypovídají údaje ve sloupci 3. Tyto údaje jsou zjištělné, až po zavedení počítačového systému CSLAV v roce 2007.

Pro přehled nejčastěji užívaných opatření u mladistvých pachatelů jsem si vybrala rok 2008 a 2009, a to z důvodu zavedení systému CSLAV až v roce 2007, ze kterého jsem čerpala mnoho informací. Rok 2010 jsem již nezařadila, neboť svůj průzkum jsem činila v měsíci červenci a srpnu 2011 a v té době nebyla část agendy Tm z roku 2010 pravomocně skončena.

4.3. Přehled alternativ potrestání mladistvého

Formou reakce na protiprávní čin mladistvého a právním následkem spáchaného provinění v méně závažných případech může být rozhodnutí, které neobsahuje opatření, ale řeší trestní věc tzv. odklonem od trestního stíhání. „Nedochází k přetransformování trestní odpovědnosti v jiný typ odpovědnosti (např. společenské-morální) a odklon je třeba chápat ve smyslu zjednodušení řízení, které jinak probíhá v rámci standardního trestního řízení.“⁷⁶ Může se tak stát upuštěním od uložení trestního opatření (hmotněprávní alternativa), podmíněným zastavením trestního stíhání, odstoupením od trestního stíhání nebo schválením narovnání (procesněprávní alternativy). V aplikační praxi je zejména užíván institut upuštění od uložení trestního opatření.

Za okolností uvedených v § 11 odst. 1, 2 ZSM se soud omezí pouze na výrok o vině a dalším výrokem upustí od uložení trestního opatření a může uložit některé výchovné nebo ochranné opatření. Jedná se o určitou alternativu k potrestání mladistvého. Pouze v jednom případě v roce 2009 byla využita možnost uložit ochranné opatření, konkrétně bylo uloženo ochranné léčení.

⁷⁶ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, Jaroslav FENYK a Tomáš GŘIVNA. et. al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2008. s. 673

Rok	Počet osob u kterých bylo upuštěno od uložení tr. opatření
2008	21 osob
2009	16 osob

„V trestních věcech mladistvých lze též upustit od uložení souhrnného trestního opatření. Tato možnost vyplývá z ustanovení § 44 TrZ, které se uplatní i ve vztahu k mladistvým, neboť zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje žádnou zvláštní úpravu; § 1 odst. 3 ZSM.“⁷⁷ Stejná úprava se vztahuje i na upuštění od uložení společného trestního opatření.

Rok	Počet osob, u kterých bylo upuštěno od uložení <u>souhrnného</u> tr. opatření	Počet osob, u kterých bylo upuštěno od uložení <u>společného</u> tr. opatření
2008	5 osob	0 osob
2009	4 osoby	0 osob

4.4. Způsob vyřízení agendy Tm

4.4.1. Trestní opatření ukládané mladistvým

Nepodmíněné odnětí svobody

Z teoretického hlediska nemá trestní opatření klíčové místo v systému sankcí, které jsou ukládané mladistvému. Nejsou považovány za nutnou represí za spáchané provinění. Z praxe však vyplývá, že právě trestní opatření je využíváno nejvíce.

Trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody má být užíváno jako opatření ultima ratio pouze ve výjimečných a závažných případech tam, kde minulá mírnější opatření byla neúčinná nebo jiné opatření je nedostačující vzhledem k závažnosti trestní věci. Vzhledem k poměru osob je počet uložených nepodmíněných trestních opatření odnětí svobody poměrně vysoký.

⁷⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 622

Rok	Trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody
2008	7 osob
2009	11 osob

Toto číslo však není konečné. U alternativy k nepodmíněnému odnětí svobody a to u některých trestních opatření odnětí svobody podmíněně odložených na zkušební dobu, se dá předpokládat, že bude rozhodnuto o výkonu podmíněně odloženého trestního opatření a to z důvodu, že mladistvý nevedl řádný život po uvedené zkušební dobu. V nepodmíněné odnětí svobody se může přeměnit i trestní opatření obecně prospěšných prací, pokud není řádně vykonáno ve stanovené lhůtě.

Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu

Nejčastěji ukládané trestní opatření je odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a jeho modifikace s dohledem.

Jeho podstata spočívá v tom, že soud pro mládež po provedeném dokazování vynese odsuzující rozsudek a uloží trestní opatření odnětí svobody, ale jeho výkon odloží (přesněji promine jej) pod podmínkou, že mladistvý se bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám.⁷⁸

Rok	Tr. opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkuš. dobu
2008	31 osob
2009	27 osob

Dle pokynů v § 64 VKŘ při odnětí svobody s podmíněným odkladem na zkušební dobu soud soustavně sleduje chování podmíněně odsouzeného ve zkušební době, přičemž se opírá všude tam, kde to přichází v úvahu, o pomoc zájmových sdružení občanů. Výkonem kontroly nad chováním odsouzeného, kterému byla zároveň uložena přiměřená omezení, může pověřit středisko probační a mediační služby. Vždy ho pověří, pokud bylo rozhodnuto o podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

K posouzení řádného života, chování a dodržování přiměřených povinností podmíněně odsouzeného ve zkušební době se vyžadují zprávy a to opis z rejstříku trestů, zpráva policie ČR a městského úřadu dle bydliště odsouzeného. Pokud mladistvý

⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže : Komentář*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 336

způsobil škodu a tuto měl ve zkušební době uhradit, činí se dotaz na poškozeného, zda a v jaké výši byla uhrazena. Tyto podklady se vyžadují pravidelných lhůtách, nejméně jedenkrát za šest měsíců. Bohužel v praxi tyto lhůty nejsou dodržovány, není v silách soudního aparátu tyto zprávy tak často vyžadovat, snaha je vyžádat tyto podklady alespoň jednou ročně.

Po uplynutí zkušební doby soud vysloví, zda se mladistvý osvědčil nebo zda bude nařízen výkon nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody, příp. zda ponechá podmíněné odsouzení v platnosti a stanoví nad mladistvým dohled, prodlouží zkušební dobu nebo uloží další výchovné povinnosti.

Předpokladem výroku soudu, že se mladistvý ve zkušební době osvědčil, je vedení řádného života a vyhovění uložením podmínkám. V případě, že soud neučiní do jednoho roku od uplynutí zkušební doby rozhodnutí o osvědčení, případně neosvědčení, nastává fikce, kdy se má za to, že se mladistvý osvědčil. Tyto případy se nazývají osvědčení „ze zákona“ a jsou na Okresním soudě v Děčíně zvláště pečlivě sledovány. Není to však stanoveno výslovně zákonem nebo instrukcí. Jedná se o snahu kontrolovat práci zaměstnanců, zda činí veškeré úkony včas, neboť v mnoha případech dojde k tzv. osvědčení ze zákona z důvodů průtahů či nečinnosti ve spise.

Obecně prospěšné práce

Jedná se o obecný druh trestního opatření, který má však alternativní povahu k nepodmíněnému odnětí svobody. Je velmi využíván zejména pro jeho povahu. Spočívá v povinnosti vykonat osobně, bezplatně a ve svém volném čase práce na údržbě a úklidu veřejného prostranství a budov, případně jiné vhodné práce. Přidělováním a dohledem nad průběhem trestního opatření obecně prospěšných prací je pověřena Probační a mediační služba. Příslušný probační pracovník je odborník, který současně při výkonu tohoto opatření působí výchovně na mladistvého, sleduje jeho osobní poměry a pomáhá mu vybudovat vhodné sociální zázemí. Spolupracuje přímo s mladistvým, zná jej a veškeré záležitosti s ním osobně projednává.

Probační a mediační služba má při výkonu tohoto trestního opatření významnou úlohu. Jejím hlavním úkolem je vybrat vhodné místo výkonu trestního opatření, musí přitom přihlídnout k osobním poměrům mladistvého, jeho bydlišti, zdravotnímu stavu, ale i k povaze přípravy na jeho budoucí povolání.

Rok	Tr. opatření obecně prospěšných prací	OPP vykonalo nebo vykonává
2008	27 osob	14 osob
2009	29 osob	20 osob

Z tabulky je patrné, že toto alternativní trestní opatření je druhá nejužívanější sankce. Mladistvý musí nejenom vykonat určitou vhodnou práci ve svém volném čase, ale musí se rovněž podrobit institucionalizované kontrole zaměřené na průběh výkonu trestního opatření a i na něj samotného. Této alternativy mnoho mladistvých využívá, v roce 2008 vykonalo nebo vykonává 14 osob a v roce 2009 dokonce 20 osob.

V dalších případech bylo velmi často trestní opatření zrušeno souhrnným trestním opatřením, v roce 2008 u 7 osob, v roce 2009 u 5 osob.

Zajímavá situace nastala v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku. Trestný čin řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění dle § 180d trestního zákona č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších zákonů, již není trestným činem dle nového TZ a dle přechodného ustanovení v § 419 nového TZ se trest uložený nebo jeho nevykonaný zbytek nevykoná. U mladistvých, kterým bylo uloženo opatření za toto provinění a toto opatření nebylo dosud vykonáno, bylo vydáno usnesení, kterým bylo rozhodnuto, že uvedené opatření nebude vykonáno vzhledem ke změně trestního zákona. Trestní opatření obecně prospěšných prací takto nebude vykonáno celkem u 3 osob.

Zákaz činnosti

Pokud je uloženo trestní opatření zákazu činnosti, vyrozumí soud o tom orgány a osoby, kterým přísluší spolupůsobit při výkonu tohoto opatření. Současně se uvede pravděpodobný den, kdy zákaz pomine. Nejčastěji se jedná o zákaz činnosti řízení všech motorových vozidel, kdy se vyrozumí obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má mladistvý trvalý pobyt.

Rok	Trest zákazu činnosti řízení motor. vozidel
2008	8 osob
2009	6 osob

Další druhy trestních opatření

Ohledně dalších druhů trestních opatření nutno konstatovat, že nejsou natolik využívána. V některých případech je uloženo trestní opatření propadnutí věci, jedná se o propadnutí prostředků prostřednictvím nichž byla spáchána trestná činnost, konkrétně například 1 ks kovových nůžek nebo 1 ks sekáčku s umělohmotnou rukojetí v roce 2009.

Rovněž nebylo využito trestní opatření zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce nebo domácí vězení. Peněžité opatření také nebylo užito, neboť z povahy tohoto opatření vyplývá jeho majetkový charakter. Má být postihnut takový mladistvý, který je výdělečně činný a jeho majetkové poměry to umožňují. Tyto podmínky nesplňoval žádný mladistvý.

4.4.2. Ochranná a výchovná opatření ukládané mladistvým

Výchovná opatření mají klíčový význam a zákon jejich ukládání upřednostňuje. Právní úprava je přizpůsobena pro účinné a citlivé řešení i těch deliktů, které nemohou být řešeny běžnými prostředky trestního práva. Využití výchovných opatření předpokládá velmi úzkou spolupráci s Probační a mediační službou a příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Právě tato spolupráce se stává problematickou při ukládání výchovných opatření, proto v praxi takové uplatnění nemají. U Okresního soudu v Děčíně jich bylo uloženo velmi málo. Poslední případ, kdy bylo uloženo výchovné opatření je dohled probačního úředníka a výchovná povinnost podrobit se léčení na návykových látkách. Obě tyto opatření byly uloženy jedné osobě.

Ochranná opatření mají především preventivní účel. Ukládána mohou být samostatně i vedle trestního opatření. Nejčastěji ukládané a zároveň jediné výchovné opatření upravené v ZSM je ochranná výchova. Další ukládané opatření je ochranné léčení. Zabrání věci uloženo nebylo, neboť častěji je využíváno trestní opatření propadnutí věci. Co se týče zabezpečovací detence, ta rovněž nebyla uložena, což vyplývá již z povahy samotného opatření, neboť s ohledem na věk mladistvého mohou být splněny podmínky pro její uložení pouze v ojedinělých případech.

4.4.3. Zastavení trestního stíhání

Pouze krátce se zmíním o možnosti zastavení trestního stíhání. Není to sankce, avšak z hlediska možnosti ukončení trestní věci je to možnost velmi často využívaná. V rámci přezkoumávání obžaloby může samosoudce v souladu s § 314c odst. 1 písm. b) tr. řádu zastavit trestní stíhání, je-li trest, k němuž může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému uložen nebo který ho podle očekávání postihne.

Rok	Počet osob
2008	16 osob
2009	15 osob

Soud přihlíží k mnoha okolnostem, pokud přistupuje k zastavení trestního stíhání, např. k doznání mladistvého, zda svého skutku lituje, zda se omluvil poškozenému apod.

4.5. Shrnutí výsledků

Z grafů v příloze pod č. I. vyplývá, že nejužívanější sankcí pro mladistvé je podmíněné odsouzení, téměř stejný podíl mají obecně prospěšné práce. Z obou grafů také vyplývá, že poměrně velký podíl věcí končí buď zastavením řízení a ještě větší podíl tvoří upuštění od potrestání. Nutno podotknout, že počet odsouzených mladistvých nekoresponduje s počtem osob, které napadly v agendě Tm. Je to způsobeno tím, že velká část osob, které jsou obžalovány ve spisech Tm ve skutečnosti nejsou mladiství, pouze s mladistvým páchali trestnou činnost a jsou obžalováni spolu s ním. I přesto, že ZSM připouští společné řízení proti mladistvému a dospělému pouze výjimečně, pokud je to nutné pro všestranné a objektivní objasnění věci a není to na újmu mladistvého, není to tak výjimečné a zhruba více jak čtvrtinu z osob, které napadnou v agendě Tm, tvoří dospělí pachatelé.

4.6. Vyjádření JUDr. Najbrtové k aplikační praxi

JUDr. Najbrtová je soudkyní 18 let, z toho 9 let jako soudce pro mladistvé. Krátce byla činná i za minulé úpravy v rámci trestního zákona. Při porovnání dnešní a dřívější úpravy je současná úprava komplexnější a mnohem vhodnější pro zvláštní zacházení

s mládeží. Souhlasí s vytvořením specializovaných soudců pro mládež a zejména s jejich specializací, která rovněž vyžaduje určitou psychickou vyzrálost. Domnívá se, že není vhodné, aby danou problematiku řešili mladší soudci, je nutné vytvořit si specifický přístup k mladistvému a umět pochopit i problémy dnešní mládeže. U mladých soudců hrozí jakýsi „černobílý pohled“.

Nicméně poukazuje na jakousi negativní výjimečnost severních Čech. Vzhledem ke značné juvenilní kriminalitě není možné vždy plně využít alternativních možností, které poskytuje ZSM. Ve zdejších kraji je kriminalita mládeže vysoká a velmi často se opakující. Není výjimkou mladistvý, který v průběhu jednoho roku spáchá 5 až 6 loupežných přepadení. Velmi často se jedná o skupiny mladistvých, které užijí násilí nebo spíše pohrůžky násilí proti starým osobám, dětem apod., tedy osobám, na které si „troufnou“. Dále se velmi často jedná o krádeže spáchané vloupáním do aut, domů, chat apod.

Velký podíl na kriminalitě má i umístění výchovných ústavů v okrese Děčín. Velmi často totiž trestnou činnost činí mládež na propustkách z ústavů nebo ještě častěji osoby na útěku z ústavu. Přičemž i samotný útek je proviněním maření výkonu úředního rozhodnutí.

Velmi pozitivně JUDr. Najbrtová hodnotí spolupráci s PMS. Je vhodné, aby se mladí pachatelé dostali do péče PMS co nejdříve. Velmi často se jedná o pachatele, kteří pocházejí z rozvrácených rodin, kde o ně nikdo nejeví zájem a výchovné působení rodiny na mladistvého selhává. Mladý člověk si hledá své zázemí jinde a často ho právě nachází v závadové partě, která jej dovede k trestné činnosti. PMS zajistí vhodnou péči a včasným působením si mladistvý pachatel uvědomí své chování a snaží se žít řádným životem a nedopouštět se opětovné trestní činnosti. Rovněž je důležitá i možnost konzultací a vyřešení individuálních problémů každého mladistvého. Je však nutné, aby se takto postupovalo zejména u prvopachatelů a co nejdříve. Vzhledem k nutným administrativním procesům dochází často k tomu, že se pachatel dopustí více provinění, než se mu dostane řádné odborné péče.

Co se týče samotných sankcí, snaží se dát mladistvým šanci a pokud je to možné řeší věc odklonem případně jinou alternativou. Stále však využívá nejvíce trestních opatření. Zde JUDr. Najbrtová poukazuje na velké pracovní vytížení. Působí totiž nejenom jako soudce pro mladistvé, ale i jako trestní soudce na agendu dospělých, která tvoří 2/3 její práce. Z následující tabulky vyplývá, jaký je počet přidělených věcí a počet vyřízených věcí, zejména rapidní nárůst v roce 2011. Aby jí nevznikaly průtahy ve

spisech, snaží se vyřídit stejné množství práce, které je jí přiděleno. Což se samozřejmě odráží v časových možnostech, které věnuje každému jednotlivému případu. V množství práce se odrazila i zvýšená kriminalita ve šluknovském výběžku a vybudování základny Speciální pořádkové služby v problémové oblasti.

Rok	Přiděleno	Vyřízeno
2008	308	387
2009	425	438
2010	358	357
2011	501	472

Nelze se věnovat každému případu tak individuálně, jak by to bylo mnohdy vhodné. Agenda mladistvých je velmi časově náročná s požadavkem dodržení mnoha procesních a administrativních standardů. Problematickým je například doručování zákonným zástupcům, kteří nejeví o dítě zájem a nezdržují se v místě svého bydliště.

Značný problém vidí v recidivě mladistvých pachatelů, neboť zde funguje jakási zpětná vazba, když se k ní mladí provinilci vrací jako dospělí pachatelé. Velmi často je to způsobeno nepodnětným výchovným prostředím, které v podstatě nenaučí mladistvého ničemu jinému než páčání trestné činnosti. Dalším velkým problémem jsou osoby propuštěné z ústavní nebo ochranné výchovy, které se stávají bezprizorními a často se nemají kam vrátit. Dopouští se trestné činnosti, neboť nemají vytvořené potřebné zázemí, možnost bydlení a zaměstnání a v podstatě jinou možnost obživy neznají.

Na otázku, zda by snížila věkovou hranici pro trestní odpovědnost uvádí JUDr. Najbrtová, že ano a velmi podstatným způsobem. Domnívá se, že je vhodné, aby se děti, co se dopouští trestné činnosti dostaly co nejdříve k odborníkům a tím se jejich nepříznivý vývoj co nejvíce zvrátil a dítě dostalo šanci na řádný život do budoucna.

4.7. Vyjádření ředitele Probační a mediační služby Děčín

Vzhledem k tomu, že významné postavení při nápravě mladistvého a výkonu sankcí má Probační a mediační služba (PMS), rozhodla jsem se oslovit ředitele PMS Děčín Mgr. Lukáše Hericha.

Velký význam Mgr. Herich přikládá prevenci, kterou právní úprava mladistvých umožňuje. O mladistvém se dozvídají již v době zahájení trestního řízení, neboť je

příslušný policejní orgán vyrozumívá o zahájení trestního řízení. První kontakt s mladistvým zahájí téměř ihned.

Pokud jde o výchovná opatření, tak nejvíce je využíván dohled probačního úředníka, dále probační program a výchovná povinnost, konkrétně vykonání společensky prospěšné činnosti. V současné době je velmi využívána možnost uložení těchto výchovných opatření již v přípravném řízení, tak aby zareagovala na závadový skutek co nejdříve. Za nejdůležitější však považuje snahu mladistvého a motivaci změnit svůj život.

Velký problém Mgr. Herich spatřuje v možnosti využití veškerých alternativ, které zákon nabízí. V současné době nabízí ministerstvo spravedlnosti 19 akreditovaných probačních programů⁷⁹. V okrese Děčín působí pouze 2 probační programy vhodné pro mladistvé a to Právo na každý den a Mladistvý. Jedná se o probační programy, které spočívají pouze ve skupinové terapii. Probační program právo na každý den je zaměřen na motivaci mladistvého, na obranu před manipulací, upozorňuje mladistvého na nebezpečí drog, učí mladistvého nakládat s financemi, základním právním pojmům a možnosti, jak efektivně využít svůj volný čas. K tomu využívá psychologická cvičení a praktické příklady. Probační program Mladistvý neboli Mládež je zaměřen na recidivující mladistvé pachatele. Zde ve skupině řeší příčiny trestné činnosti, uvědomění si vlastní zodpovědnosti, kontrole svého chování, vhodné komunikaci a jednání s druhými. Jedná se o skupinové programy, tudíž je nutné naplnit určitou kapacitu, než se program rozběhne. To je někdy problém, neboť dochází k časové prodlevě mezi spáchaným skutkem a reakcí na něj. Dále by uvítal probační program, který bude více zaměřen na individuální spolupráci s mladistvým a řešení jeho konkrétních problémů. Ze zkušeností Mgr. Hericha vyplývá, že více jak polovina klientů probační program dokončí a zhruba třetina se trestné činnosti již nedopouští. Jedná se však pouze o hrubý odhad, neboť zde chybí zpětná vazba.

Při uložení výchovných opatření je dle Mgr. Hericha velmi důležitý přístup a motivace mladistvého vést řádný život.

Ze své praxe poznává, že důležitá je prevence. Zde uvádí okres Děčín jako zářný příklad. V současné době se potýkají s velkou kriminalitou a to včetně juvenilní ve městech Varnsdorf a Rumburk. Město Děčín má poměrně stejné etnické složení, velkou nezaměstnanost a v mnoha dalších ohledech se podobá Varnsdorfu a Rumburku, avšak ohledně spáchané kriminality je na tom Děčín podstatně lépe. V Děčíně je však velmi

⁷⁹ O ministerstvu. *Ministerstvo spravedlnosti ČR* [online]. Praha [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3413&d=313691>

dbáno na prevenci, působí tu tzv. Asistenti prevence včetně asistentů z romské populace, kteří ve svém etniku zachycují problémy již od počátku a v mnoha ohledech zabrání větším dopadům na společnost. Tato služba se neustále vyvíjí a rozšiřuje. Dále zde působí několik mentorů⁸⁰, jejichž úloha je nezastupitelná zejména u méně gramotných obyvatel. V neposlední řadě má významné postavení zejména v oblasti předcházení juvenilní kriminality nízkoprahové zařízení, kterých je v Děčíně několik a jejich obliba u mládeže stále roste.

Na otázku zda by snížil věkovou hranici pro trestní odpovědnost mladistvých uvádí, že ano. Líbí se mu model, kdy je stanovena určitá pevná věková hranice a dále určitá relativní věková hranice, kdy dojde k trestního stíhání pouze u některých závažných forem trestního jednání. Pro příklad uvádí svého svěřence, který se dopustil činu jinak trestného vraždy ve věku 14 let a 9 měsíců. Tato osoba je v ústavní výchově, neboť ochranná výchova nebyla dosud pravomocně uložena. Ze znaleckých posudků vyplývá, že se jedná o jedince s psychopatologickými sklony. Svého jednání nelituje, ví, že se vraždit nemá, avšak jednalo se o vraždu bezdomovce a to dle něj nevádí. Vzhledem k tomu, že ochranná výchova nebyla dosud pravomocně nařízena, je tato osoba pouze v ústavní výchově, v rámci které má volnější režim včetně vycházek apod. Právní úprava na tyto případy nepamatuje a v 18 letech bude tato osoba propuštěna na svobodu, ač ze znaleckých posudků vyplývá, že je pro své okolí nebezpečná. Proto uvítal novelu ZSM, která rozšířila okruh opatření, které lze uložit dítěti mladšímu patnácti let o ochranné léčení, které lze vykonávat i po dovršení 18 let.

⁸⁰ Poradce, který svým pohledem a zkušenostmi odhalí možné důsledky rozhodnutí, které v danou chvíli není schopen jedinec rozpoznat

5) Srovnání se zahraniční úpravou

Pro srovnání se zahraniční právní úpravou jsem si zvolila slovenskou úpravu. Ač by se mohlo zdát, že vzhledem ještě k nedávnému společnému vývoji, budou právní normy v této oblasti stejné, jsou zde podstatné rozdíly.

„Zahraníční právní úpravy stejně jako doporučení Rady Evropy jednoznačně upřednostňují samostatnou právní úpravu trestního soudnictví pro mladistvé, které se tak vyhne nejen riziku nesystémového přístupu právní regulace této oblasti, ale i pokušení aplikovat na mladistvé ve větším rozsahu než je to nezbytně nutné normy trestního práva pro dospělé se všemi z toho vyplývajícími nežádoucími důsledky, zejména pak zbytečné stigmatizace.“⁸¹ Oproti tomuto mezinárodnímu doporučení slovenská právní úprava mladistvých není obsažena v samostatném zákoně. V souvislosti s přijetím nových kodexů zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (dále sTZ) a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (dále sTR) s účinností od 1. 1. 2006 byla problematika mladistvých vtělena do těchto dvou zákonů, hmotněprávní úprava do hlavy čtvrté sTZ a procesněprávní úprava do části třetí, hlavy sedmé, oddílu 2. sTR. Oproti dřívější úpravě doznala značných změn.

Jedním z nejvýznamnějších rozdílů je rozšíření trestní odpovědnosti na 14leté děti. Došlo k rozdělení delikventní mládeže na tři skupiny. První skupinu tvoří děti, které v době spáchání činu nedovršily 14 let, a v případě trestného činu pohlavního zneužívání 15 let. Takové děti nejsou trestně odpovědné a v případě, že se dopustí činu jinak trestného, lze jim uložit toliko výchovná opatření. Druhou skupinu tvoří mladiství, což jsou osoby, které v době spáchání činu dovršily věku 14 let, ale nepřekročily 18 let. „Jako samostatná podmínka trestní odpovědnosti je upravena i potřeba, aby mladistvý mladší 15 let dosáhl takové úrovně rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost a zároveň ovládat své jednání.“⁸² U mladistvých starších 15 let je však trestní odpovědnost nastavena absolutně bez ohledu na stupeň rozumové a mravní vyspělosti. Třetí skupinou jsou osoby blízké věku mladistvých, což je v zákoně

⁸¹ *www.epravo.cz* [online]. Praha : EPRAVO.CZ, 5. 2. 2003 [cit. 2011-11-14]. Vládní návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - důvodová zpráva . Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecich-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html>>. ISSN 1213-189X

⁸² HULMÁKOVÁ, Jana. Nad slovenským trestním právem mládeže. *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 6, č. 4. s. 94

definováno, jako osoba, která dovršila 18. rok věku a nepřekročila 21. rok věku, má to však význam pouze jako polehčující okolnost.

Co se týče sankcí uplatňovaných u mladistvých delikventů, není zde podstatný rozdíl oproti české právní úpravě, rovněž dělí sankce na výchovná opatření, ochranná opatření a tresty. Před přijetím nového sITZ však slovenská právní úprava ohledně sankcí byla velmi omezená, neboť zde nebyly možnosti ukládání alternativních sankcí, na výběr byly pouze trest odnětí svobody s možností podmíněně odložit, propadnutí věci, vyhoštění, peněžitý trest a zákaz činnosti.

Nově zavedená **výchovná opatření** obsahují výchovné povinnosti a omezení a napomenutí s výstrahou. Výchovné povinnosti a omezení jsou obsahově podobné právní úpravě v ZSM. Probační dohled je jednou z výchovných povinností, absenci má probační program. Pouze je zde obdobná výchovná povinnost, podrobit se ve svém volném času programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, psychoterapeutickému, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu, nejedná se však o akreditovaný program.

Výchovná opatření však oproti české právní úpravě nelze ukládat vedle ochranných opatření a trestů. „Soud může výchovné opatření uložit pouze tehdy, pokud mladistvému neukládá trest, ale podmíněně upustí od potrestání mladistvého.“⁸³ V přípravném řízení jej může uložit státní zástupce, pouze po výslovném předchozím souhlasu mladistvého.

Ochranná opatření jsou ochranná výchova, detence, ochranné léčení a zabránění věci. Mezi ochranná opatření řadí sITZ i ochranný dohled, který však nelze mladistvému uložit. Rozdíl je u ochranné výchovy, která může být vykonávána ve zvláštních výchovných zařízeních, v profesionální náhradní rodině a ve zdravotnickém zařízení. Právě možnost vykonávat ochrannou výchovu v profesionální náhradní rodině je institut, který v naší právní úpravě neznáme. Slovensko „buduje síť profesionálně proškolených náhradních rodin jako specifického druhu stacionárně-ambulantní péče o mladistvé s delikventními projevy chování s cílem snížit vedlejší negativní důsledky pobytu takových dospívajících v kolektivních státních zařízeních.“⁸⁴ Ochrannou výchovu v takové rodině zajišťuje zaměstnanec příslušného ústavu, který je průběžně školen. Počet takto umístěných dětí v náhradní rodině nepřesahuje tři, výjimkou jsou

⁸³ ČENTÉŠ, Jozef. et. al. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006. s. 160

⁸⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 614

početnější sourozenecké skupiny. Výhodou těchto profesionálních rodin je potřebný individuální přístup a šance na lepší zapojení takových dětí do budoucího řádného života.

U **trestů** došlo k rozšíření alternativních trestů vzhledem k nepodmíněnému odnětí svobody, kdy mladistvému lze uložit jsou povinné práce, peněžní trest, trest propadnutí věci, trest zákazu činnosti, trest vyhoštění a trest odnětí svobody. „U účelu trestu u mladistvého pachatele vstupuje do popředí jeho výchovná funkce, přičemž trest má působit i předcházení trestné činnosti a přiměřeně se jím chrání společnost.“⁸⁵

V právní úpravě jednotlivých trestů najdeme několik podstatných rozdílů oproti české úpravě.

Obdobou našeho trestu obecně prospěšných prací je na Slovensku trest **povinné práce**. Lze jej uložit za přečiny, u nichž horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje 5 let, tudíž úprava je v tomto směru téměř shodná. Podstatným rozdílem je však povinnost vyžádání souhlasu pachatele s uložením povinných prací, nelze je tedy uložit proti vůli pachatele. Naše právní úprava vyžaduje pouze opatření stanoviska pachatele. Základní výměra trestu povinné práce je 40 až 300 hodin, přičemž u mladistvých pachatelů je uvedena modifikace, kdy horní hranice nesmí přesáhnout polovinu této sazby, tudíž mladistvému lze uložit trest povinné práce v rozmezí 40 až 150 hodin. Zákon rovněž stanoví, že tento trest nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost ani mravní vývoj mladistvých.

Podstatný „rozdíl mezi oběma úpravami spočívá v tom, že slovenský zákon č. 528/2005 Z. z., o výkoně trestu povinné práce, v ustanovení § 2 odst. 3 ukládá odsouzenému povinnost vykonat trest povinné práce mj. tak, aby odpracoval nejméně 20 hodin za kalendářní měsíc.“⁸⁶ Při nařízení výkonu povinných prací musí soud určit i lhůtu, v níž mají být vykonány, přičemž tato lhůta musí být přiměřená výměře hodin povinných prací.

Důvody přeměny jsou shodné s naší právní úpravou, pouze přepočít je stanoven tak, že každé dvě neodpracované hodiny se přemění na jeden den odnětí svobody. V české právní úpravě byl tento přepočít změněn od 1. 1. 2010 na jedna hodina = jeden den, neboť po delší zkušenosti s tímto trestem se ukázal předchozí přepočít jako mírný a nedostatečný k odrazení odsouzených od neplnění výkonu obecně prospěšných prací.

⁸⁵ ČENTÉŠ, Jozef. et. al. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006. s. 155

⁸⁶ ŠČERBA, Filip. Trest povinnej práce a domáciho väznení: srovnání české a slovenské právní úpravy *Justičná revue*. 2010. roč. 62. č. 8-9. s.960

Při komparaci těchto dvou úprav je nutno konstatovat, že česká právní úprava je kvalitnější a to zejména z důvodu delší aplikace a s tím spojenými zkušenostmi. V ČR byl trest obecně prospěšných prací zaveden od 1. 1. 1996, na Slovensku až o 10 let později.

Peněžitý trest může být uložen pouze u trestných činů, kterými pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Určité negativní specifikum je, že není uvedena možnost uložení u žádného trestného činu ve zvláštní části. U jednotlivých skutkových podstat sITZ je uváděna jediná sankce a to trest odnětí svobody v určitém rozpětí, nejsou zde uváděny další druhy trestů jako je v naší právní úpravě. Důsledkem uvedeného rozdílu je, že peněžitý trest má omezenou funkci a není doplňkovou sankcí k trestu odnětí svobody.

Co se týče výměry trestu je podstatně nižší, neboť jej lze uložit v rozmezí do 160 do 331 930 eur (původně bylo od 5000 do 10 000 000 slovenských korun). Dalším ještě podstatnějším rozdílem je absence systému vyměření prostřednictvím denních sazeb.

Je zde důležité omezení pro ukládání peněžitého trestu, kterým je chráněn poškozený, neboť je zakázáno uložení, pokud by byla zmařena možnost náhrady škody způsobené trestným činem.

Trest **propadnutí věci** má téměř shodnou právní úpravu, pouze s menšími odchylkami. Slovenská úprava navíc obsahuje omezení uložení tohoto trestu za situace, kdy poškozenému vznikl z trestného činu nárok na náhradu škody, jehož uspokojení by bylo znemožněno propadnutím věci, hodnota věci je zjevně nepřiměřená míře závažnosti přečinu nebo soud upustil od potrestání pachatele.

Co se týče trestu **zákazu činnosti** je právní úprava shodná jako s právní úpravou v ČR. Zakazuje se výkon určitého zaměstnání, povolání nebo funkce nebo takové činnosti, ke které je nezbytné zvláštní povolení, pokud se pachatel dopustil trestného činu v souvislosti s touto činností. Zákaz činnosti může soud uložit mladistvému pouze pokud to není na překážku přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice tohoto trestu nesmí překročit pět let.

Trest **vyhoštění** může být tak jako v české právní úpravě uložen pouze mladistvému, který není občanem Slovenské republiky nebo jiného státu Evropské unie, nebo osobě se statutem uprchlíka, pokud to vyžaduje bezpečnost osob nebo majetku nebo jiný veřejný zájem. Uložit jej lze ve výměře od jednoho do pěti let a při ukládání soud přihlédně k rodinným a osobním poměrům mladistvého, přičemž musí zohlednit, aby mladistvý nebyl tímto trestem vystaven zpustnutí. Pouze pro zajímavost uvádím, že

základní výměra pro dospělého pachatele se oproti české úpravě liší, neboť jej lze uložit na jeden rok až patnáct let a chybí zde možnost uložit jej na neurčito.

Ve výčtu trestů v SÍTZ je uveden pouze trest **odnětí svobody** bez modifikací trestu odnětí svobody jako je tomu u českého ZSM. Výčtem jednotlivých trestů preferuje SÍTZ ukládání těch sankcí, které nejsou spojené s trestem odnětí svobody.

Slovenská právní úprava podmíněného odsouzení zná stejně jako česká úprava dvě verze, klasické podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem. Rozdílem je, že podmíněně odložit lze trest odnětí svobody nepřevyšující dva roky, při stanovení probačního dohledu tři roky. K podmíněnému odsouzení lze přistoupit, pokud jakákoli důvěryhodná osoba poskytne záruku za nápravu pachatele. Oproti české úpravě není poskytnutí záruky vázáno pouze na zájmová sdružení. Další prvek se v české úpravě dosud neobjevil a to, že soud nemůže podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody v případě, že odsuzuje pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný ve zkušební době podmíněného odsouzení. Zákon tím odsouzenému „jasně deklaruje, že varování v podobě podmíněného odsouzení (za předchozí trestný čin) se minulo účinkem a že si tohoto mírného způsobu vyřízení svého předchozího deliktu dostatečně nevážil.“⁸⁷ Stejně jako v naší právní úpravě je možné stanovit zkušební dobu v trvání jednoho roku až tří let a lze uložit přiměřené omezení a povinnosti směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život. Právě ohledně těchto omezení a povinnostech najdeme několik rozdílů. Zajímavostí je povinnost nepřiblížit se k poškozenému na vzdálenost menší než pět metrů a nezdržovat se v blízkosti obydlí poškozeného, povinnost vystěhovat se z bytu nebo domu, ve kterém se neoprávněně zdržuje nebo který protiprávně obsadil, nechat se ve zkušební době zaměstnat nebo se prokazatelně ucházet o zaměstnání.

Dalším podstatným rozdílem je povinnost uložit některé omezení či povinnost, při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody s probačním dohledem.

Trestní sazby odnětí svobody stanovené v SÍTZ se snižují na polovinu, přičemž po snížení nesmí horní hranice převyšovat sedm let a dolní hranice dva roky. To neplatí v případě, že mladistvý spáchal zvlášť závažný zločin a míra závažnosti takového zvlášť závažného zločinu pro společnost je s ohledem na zavrženíhodný způsob provedení činu nebo s ohledem na zavrženíhodnou pohnutku nebo na těžký a těžko napravitelný následek mimořádně vysoká, může soud uložit trest odnětí svobody nad sedm let až do patnácti let, má-li za to, že trest nižší k dosažení účelu nepostačuje. Oproti české právní

⁸⁷
230

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. s.

úpravě jsou hranice přísnější. „Při ukládání musí soud náležitě odůvodnit z hlediska míry závažnosti spáchaného obzvláště závažného zločinu, za který tento trest bude ukládat, přičemž zároveň musí konkrétně poukázat a odůvodnit zda už jednu nebo vícero alternativ, které jsou uvedené a které takový postup odůvodňují (zavrženíhodný způsob provedení, zavrženíhodná pohnutka nebo těžký a těžko napravitelný následek).“⁸⁸ V případě, že soud odsuzuje mladistvého za dva nebo více úmyslných trestných činů, ze kterých alespoň jeden je zločinem, zvyšuje se horní hranice trestní sazby odnětí svobody trestného činu z nich nejpřísněji trestného o jednu třetinu; soud uloží pachateli trest nad jednu polovinu takto určené trestní sazby odnětí svobody. Horní hranice zvýšené trestní sazby nesmí přesáhnout u mladistvých 15 let. Tato asperační zásada (zostření) není u mladistvých v ČR povolena. Stejně jako v ČR se výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody vykonává v ústavech pro výkon trestu pro mladistvé a pokud je to účelnější, může být výjimečně rozhodnuto vykonání i v jiném ústavu.

Trest **domácího vězení** byl na Slovensku zaveden již s přijetím nového trestního zákona od 1. 1. 2006. „Na rozdíl od českého trestního práva, slovenský trestní zákon nedovoluje uložit trest domácího vězení mladistvému pachateli – trest domácího vězení totiž není obsažen v taxativním výčtu druhů trestů, jimiž je možné sankcionovat mladistvé (§ 109 sITZ).“⁸⁹

Při srovnání slovenské a české úpravy je nutné konstatovat, že slovenská úprava je mnohem přísnější, ať již u trestních sazeb, zásadou „třikrát a dost“⁹⁰ u dospělých pachatelů nebo absorpční zásadou, která se uplatňuje i u mladistvých pachatelů.

Co se týče sankcí, které mohou být u mladistvých delikventů uplatněny, jejich výčet se rozšířil, avšak i zde by bylo vhodné učinit další kroky. Například lze doporučit zavedení trestu domácího vězení i u mladistvých pachatelů. Je to alternativní druh trestu, který je ukládán místo nepodmíněného odnětí svobody. V tomto směru by měl daný trest fungovat a ukládat jej mladistvému pachateli, který se dopouští opakovaně recidivy a domácí vězení by mělo být poslední alternativou před uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody. Domnívám se, že je velmi vhodnou krajní

⁸⁸ PRYKRIL, Ondrej, SAMAS Ondrej a Pavol TOMAN. *Trest odňatia slobody v novom trestnom zákone*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 42

⁸⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternatívni tresty a opatrenia v novej právnej úprave*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. s.

333

⁹⁰ pokud soud odsuzuje pachatele za dokonaný úmyslný trestný čin, který je vyjmenován v ust. § 47 odst. 1 sITZ, který už byl za tyto trestné činy, i ve stádiu pokusu, dvakrát potrestán nepodmíněným trestem odnětí svobody, uloží mu trest odnětí svobody na doživotí

alternativou pro mladistvé, neboť se omezí mladistvému svoboda jeho pohybu, avšak nedojde narušení rodinných a sociálních vazeb a zejména bude zachována mladistvému možnost pokračovat ve studiu či jiné přípravě na budoucí povolání.

Slovenská úprava odklonů je poměrně rozdílná a obsahuje i instituty, které v české právní úpravě nenajdeme. Nezná ani žádný zvláštní druh odklonu vztahující se výhradně k mladistvým, což je způsobeno tím, že trestní odpovědnost mladistvých není upravena samostatným zákonem. Slovenský trestní řád zná dva druhy odklonů, podmíněné zastavení trestního stíhání a smír. U podmíněného zastavení trestního stíhání rozlišujeme ještě variantu podmíněné zastavení trestního stíhání spolupracujícího obviněného. Slovenské trestní právo upravuje zvláštní institut tzv. dohodu o vině a trestu, což nelze považovat za typický odklon, neboť nesplňuje základní atribut odklonu (bez vyslovení viny).

„Bezespору hlavním rozdílem mezi českou a slovenskou právní úpravou institutu upuštění od potrestání je skutečnost, že slovenský trestní zákon upravuje upuštění od potrestání pouze v jeho prosté podobě, a nezná tedy variantu podmíněnou, spojenou se stanovením zkušební doby, popř. též s dohledem probačního úředníka.“⁹¹

Upuštění od potrestání se uplatní pouze u přečinů a s omezením, že přečinem nebyla způsobena smrt nebo těžká újma na zdraví. Zajímavostí je, že u odklonů je omezeno pouze na činy, jimiž byla způsobena smrt, u těžké újmy na zdraví aplikaci odklonu nic nebrání. Tento rozdíl je nelogický z důvodu, že odklon je vnímán jako mírnější, neboť nedochází k vyslovení viny, ale lze jím upravit trestný čin s těžkou újmou na zdraví, oproti upuštění od potrestání, což je v rámci alternativ chápáno jako přísnější následek trestného činu, neboť dochází k uznání viny, avšak trestný čin s těžkou újmou na zdraví touto alternativou upravit nelze. Tento rozpor by bylo vhodné do budoucna vyřešit.

⁹¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. s. 203

6) Závěr a návrhy de lege ferenda

Kriminalita mládeže, její následky a postihy je oblast, která je velmi sledována a diskutována nejen odborníky, ale i laickou veřejností.

Nedostatečnou shledávám úpravu ochranné výchovy, neboť zde není možnost vykonávat ochrannou výchovu v náhradních rodinách, tak jak je například vykonávána na Slovensku. „Chybí institut *ochranné rodinné výchovy*, který byl ku škodě věci nakonec v průběhu projednávání zákona o soudnictví ve věcech mládeže v roce 2003 odmítnut.“⁹² Tuto úpravu lze de lege ferenda jednoznačně doporučit, avšak před přijetím je nutné vyřešit mnoho otázek, které by v souvislosti s výkonem vznikly, např. kde bude vykonávána, kdo bude jakýmsi *profesionálním vychovatelem*, kdo bude dohlížet na výkon, jak bude financován a spoustu dalších problémů. Zde bychom se mohli inspirovat slovenskou právní úpravou, kde se tento institut uplatňuje již od roku 2006. Pokud totiž nebudou vyřešeny všechny otázky ohledně výkonu, lze jej jen těžko s úspěchem aplikovat a zajistit očekávanou efektivitu.

Novinkou v sankcích bylo trestní opatření domácího vězení. Zásadním pochybením doprovázející přijetí tohoto institutu bylo nezajištění kontroly výkonu. Pro tento druh trestu je typická kontrola prostřednictvím elektronického monitoringu. Ten však ministerstvo spravedlnosti nezajistilo a tento stav trvá do současné doby. Kontrolu výkonu provádí probační úředník formou namátkových kontrol. „Představa, že by probační úředníci byli schopni v dostatečné frekvenci provádět námtkové kontroly v bydlíštích odsouzených, a to navíc většinou ve večerních resp. nočních hodinách a ve dnech pracovního klidu, je zcela nereálná až naivní.“⁹³ Výhodou elektronického kontrolního systému je, že přítomnost odsouzeného v bydlíšti lze kontrolovat nepřetržitě. Personální možnosti Probační a mediační služby jsou oproti tomu limitované a stěží dostačují k plnění dalších úkolů, které jsou PMS zákonem svěřeny. Zajištění způsobu kontroly tohoto trestu by mělo být do budoucna tím nejdůležitějším úkolem, pokud se má stát efektivní alternativou k trestu odnětí svobody a de lege ferenda je nutné tuto úpravu jednoznačně dořešit. Dokud nebude řádně zajištěna kontrola prostřednictvím elektronického monitoringu, budou soudy ochotny ukládat

⁹² KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. s. 614

⁹³ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. s. 328

tento trest ve velice omezené míře. Rovněž důležitým faktorem je autorita tohoto trestu u veřejnosti a zejména u odsouzených a také důvěra soudů v tento alternativní trest.

Velmi diskutovanou otázku o snížení věkové hranice vnímám jinak než odborníci. Domnívám se, že snížení věkové hranice by bylo vhodné. „Členské státy EU, jejichž minimální věková hranice trestní odpovědnosti se pohybuje nad *evropským průměrem*, za nějž lze považovat věk 14 let, popř. 15 let, tak představují jakýsi *věkový ráj*.“⁹⁴ Vyšší hranice a to 16 let mají pouze v Belgii a Portugalsku.

Trend dnešní doby k tomu spěje, mládež má mnohem větší rozhled a v mnoha případech si je vědoma své beztrestnosti a mnohdy jí zneužívá. Budoucí vývoj byl již naznačen přijetím nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., neboť došlo ke snížení věkové hranice rozhodně pro počátek trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let. První novelizací, která byla přijata ještě před účinností nového trestního zákoníku, byla věková hranice vrácena zpět na původních patnáct let. I přesto se domnívám, že v budoucnu dojde k opětovnému snížení, neboť současný vývoj k tomu směřuje, například i na Slovensku bylo snížena věková hranice na 14 let od 1. 1. 2006. Bylo by vhodné hranici pro trestní odpovědnost stanovit podle nějakého pružného hlediska v rámci určitého věku, neboť „vývoj jednotlivců a získávání potřebných schopností pro odpovědnost je individuálně velmi různý, takže pevná a neměnná věková hranice nevystihuje zvláštnosti konkrétního případu.“⁹⁵ Jako vhodnou vidím úpravu tak, že by byl určen minimální věk pro trestní odpovědnost, poté co by jedinec tohoto věku dosáhl, bylo by stanoveno určité věkové rozpětí s odpovědností podmíněnou, a poté byla stanovena hranice s odpovědností absolutní. Rovněž musím podotknout, že i československý zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, stanovil hranici trestní odpovědnosti s dosažením věku 14 let.

Zákon má několik možností, jak vyřešit provinění mladistvých alternativně, nebo uložit pouze mírný typ opatření, případně využít institut relativní trestní odpovědnosti. Odpůrci snížení uvádí, že nechťejí děti zbytečně kriminalizovat. Myslím si, že toto je v praxi trochu sporný argument. Pokud dítě mladší patnácti let spáchá čin jinak trestný, je podán k soudu vždy návrh na uložení opatření. V mnoha případech řeší agendu mladistvých i děti mladších patnácti let jeden soudce, který musí na projednání

⁹⁴ KRATOCHVÍL Vladimír. Minimální věková hranice trestní odpovědnosti v Evropské unii a Evropský zatýkácí rozkaz *Trestněprávní revue*. 2010. roč. 9. č. 2. s. 51

⁹⁵ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Systém českého trestního práva: základy trestní odpovědnosti*. Vyd. 1., (jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. s. 252

věci nařídít jednání a věc řešit v jednacím síni. Proto nevidím podstatný rozdíl v řešení věcí mladistvých a dětí mladších patnácti let, naopak možná mladistvý má za určitých okolností lepší postavení, neboť za splnění podmínek může věc vyřešit formou odklonu již státního zástupce a k podání obžaloby k soudu vůbec nemusí dojít. U dítěte mladšího patnácti let tyto možnosti nejsou. Domnívám se, že dítě mladší patnácti let nerozlišuje, zda je *kriminalizováno* v agendě Rod⁹⁶ nebo v agendě Tm⁹⁷, pro takové dítě to vždy znamená, že musí k soudu a bude se řešit jeho protiprávní jednání.

Pozitivním na snížení shledávám i to, že takové dítě, které se dopouští trestné činnosti, by se co nejdříve dostalo k odborníkům, kteří mohou jeho problém řešit a ukázat takovému dítěti cestu. A pokud by se dopustilo nějakého zvlášť závažného jednání, jako je například vražda, byla by možnost ho potrestat. Neboť 14leté dítě a samozřejmě i mladší dítě ví, že zabíjet a vraždit se nemá. Jedná se o výjimečné případy, kdy se dítě dopustí těchto závažných činů, avšak i tyto by měli být postiženy a potrestány, neboť u takových činů je následek velmi závažný a nevratný.

Pokud shrnu současnou zákonnou úpravu soudnictví nad mládeží, musím konstatovat, že ji shledávám za vydařenou. Zejména přihlášení se k samostatnému soudnictví nad mládeží a možnosti využití opravdu široké škály sankcí a případně vyřešit trestní věc mladistvého alternativou odklonu nebo upuštění od potrestání, je prospěšné a dává mladistvému šanci na lepší život do budoucna. Samozřejmě, že se najdou některá slabší místa, kde by bylo vhodné, aby legislativa tyto nedostatky odstranila. Nemohu se však zbavit dojmu, že ne vždy jsou tyto dobré úmysly zákona naplněny.

Zejména z hlediska své dosavadní praxe a z praktických poznatků soudkyně pro mládež a ředitele probační a mediační služby shledávám, že využití všech možností výchovného působení na mladistvého není uplatňováno a soud zde plní jakousi funkci *továrny na rozsudky*. Mnohdy je vyžadováno, aby kvantita předčila kvalitu. Tímto však ztrácí celý zákon o mladistvých a jeho pojetí smysl. Zákonu totiž vdechne život až jeho praktické naplnění, které však za touto teorií značně pokulhává. Dnešní doba je uspěchaná a stresující a klade na každého jedince mnohem větší nároky. I v oblasti soudnictví se s tím setkáváme, nejsem si však jistá, jestli je to krok správným směrem.

⁹⁶

Označení agendy a spisů soudu pro činy jinak trestné u dětí mladších 15 let

⁹⁷

Označení agendy a spisů soudu pro provinění mladistvých

7) Použitá literatura

- CIBULKA, Karel a Veronika CIBULKOVÁ. *Trestní právo: trestní odpovědnost, tresty a ochranná opatření, stíhání mladistvých, trestné činy, úkony v trestním řízení, vyšetřování trestných činů, řízení před soudem*. 1. vyd. Brno: Sokrates, 2005, 181 s. Advokát do kapsy. ISBN 80-865-7221-8.
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar, Jaroslav FENYK a Tomáš GŘIVNA. et. al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: ASPI, a. s., 2008. 824 s. ISBN 978-80-7357-348-5.
- ČENTĚŠ, Jozef. et. al. *Trestný zákon s komentářom*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, 624 s. ISBN 80-889-3147-9
- HRUŠÁKOVÁ ML., Milana. K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. *Trestněprávní revue*. 2008, 7. ročník, č. 2, s. 37 – 40. ISSN 1213-5313.
- HULMÁKOVÁ, Jana. Nad slovenským trestním právem mládeže. *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 6, č. 4, s. 93-120. ISSN 1213-5313.
- JELÍNEK, Jiří. Problémy trestního postihu mladistvých. In: JELÍNEK, Jiří. *Sborník příspěvku k aktuálním otázkám trestního práva*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 85 s. ISBN 80-244-0793-0
- JELÍNEK, Jiří. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. *Kriminalistika*. 2003, ročník XXXVI, č. 4, s. 251 - 263. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, Jiří, et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0
- KRATOCHVÍL Vladimír. Minimální věková hranice trestní odpovědnosti v Evropské unii a Evropský zatykáací rozkaz. *Trestněprávní revue*. 2010. roč. 9. č. 2, s. 50 – 52. ISSN 1213-5313.
- KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. *Kurz trestního práva : Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. 834 s. ISBN 978-80-7400-042-3
- LICHNOVSKÝ, Vladimír. Vliv rekodifikace trestního práva hmotného na vybrané otázky sankcionování mladistvých. *Právo a rodina*. 2010, 12. ročník, č. 4, s. 13-19. ISSN 1212-866X

- NOVOTNÝ, Oto a Marie VANDUCHOVÁ. et. al. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 5. jubilejní, zcela přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2007, 555 s. ISBN 978-80-7357-258-7.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI, 2008. 528 s. ISBN 978-80-7357-377-5.
- PROUZA, Daniel. *Trestní zákoník: s judikaturou*. Vydání 1. Praha: C.H. Beck, 2010, 1248 s. Beckova edice zákonů s judikaturou. ISBN 978-807-4001-871.
- PRYKRIL, Ondrej, SAMAS Ondrej a Pavol TOMAN. *Trest odňatia slobody v novom trestnom zákone*. 1. vydání. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 144. 80-8078-108-7.
- ROZUM, Jan. et. al. *Probační programy pro mladistvé*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 168 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-114-1.
- SERGE, Lortie, et, al. *Soudnictví pro mladistvé: Příručky ministerstva spravedlnosti ČR - Svazek 59*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. 320 s. ISBN 80-902656-1-8
- SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. 250 s. ISBN 80-86432-82-3
- SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Systém českého trestního práva: základy trestní odpovědnosti*. Vyd. 1., (jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, 455 s. ISBN 80-861-9974-6.
- SOTOLÁŘ, Alexandr. K probačním programům v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2006, roč. 5, č. 12, s. 373-378. ISSN 1213-5313.
- SOTOLÁŘ, Alexandr. Výchovné povinnosti a výchovné omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 2, s. 341-352. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestní zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 4, s. 99-106. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel. et. al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. 3285 s. ISBN 978-80-7400-109-3

- ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže : Komentář*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. 988 s. ISBN 978-80-7400-350-9.
- ŠAMALOVÁ, Milada. Místní příslušnost v řízení v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 9, č. 11, s. 346-353. ISSN 1213-5313.
- ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*. 2005, ročník XXXVIII, č. 2, s. 133-143. ISSN 1210-9150.
- ŠČERBA, Filip. Trest povinnej práce a domácího vězení: srovnání české a slovenské právní úpravy *Justičná revue*. 2010. roč. 62. č. 8-9, s. 956 – 967
- ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. Teoretik. ISBN 978-808-7212-684.
- VANTUCH, Pavel. Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*. 2012, roč. XVI., č. 1, s. 4 - 16. ISSN 1211-2860.
- VEČERKA, Kazimír, et. al. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 186 s. ISBN 978-80-7338-118-9.
- ZEMAN, Petr. *Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 151 s. ISBN 978-80-7338-081-6.

8) Použité internetové články a ostatní informační zdroje:

Epravo.cz. *Www.epravo.cz* [online]. [cit. 2011-11-14]. Vládní návrh zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - důvodová zpráva . Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html>>. ISSN 1213-189X

Statistiky. *Policie ČR: informační servis* [online]. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>

Justice: soud. *Http://portal.justice.cz* [online]. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/soud/soud.aspx?o=128&j=138&k=4707&d=320416>

O ministerstvu. *Ministerstvo spravedlnosti ČR* [online]. Praha [cit. 2012-02-21].

Dostupné z:

<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3413&d=313691>

9) Seznam příloh:

- I. Graf znázorňující přehled sankcí v roce 2008 a 2009
- II. Rozsudek Okresního soudu v Děčíně sp. zn. 5Tm 40/2010 o uložení trestního opatření podmíněného odnětí svobody a ochranné výchovy
- III. Rozsudek Okresního soudu v Děčíně sp. zn. 5Tm 37/2011 o uložení trestního opatření obecně prospěšných prací a výchovných opatření dohledu probačního úředníka a výchovné povinnosti podrobit se léčení závislosti na návykových látkách
- IV. Usnesení Okresního soudu v Děčíně sp. zn. 5Tm 74/2008 o nevykonání trestního opatření
- V. Usnesení Okresního soudu v Děčíně sp. zn. 5Tm 22/2009 o zastavení řízení

10) SUMMARY

My thesis is focused on the topic Sanctions Applied to Juvenile Offenders and I created it on the basis of existing legislation. The key documents for me were the Youth Justice Act and Criminal Code as amended.

At first I briefly mentioned the legal development of juvenile justice in our country. After that I paid attention to the definition of basic concepts and principles applied in the Youth justice and the international anchoring of the issue.

The most extensive chapter is addressed to adjustment of individual sanctions. I described the distribution and characteristics of educational, protective and punitive measures. I focused on the basic conditions for imposing a sentence and its execution.

My thesis is also focused on practical application. I carried out a short research in the District Court in Decin where I investigated what kinds of measures are mostly used. I made an interview with a judge for Youth and director of Probation and Mediation Service and I wanted to know their opinion and knowledge about the matters of juvenile offenders.

For comparison I chose Slovak legislation. Although our legal development was the same 20 years ago, nowadays I found very substantial differences to compare with Czech legislation. The most significant difference is that Slovakia does not have legislation in a separate Act. Overall the legislation is stricter due to lower age of criminal responsibility and higher punishment.

My knowledge of the issue is summarized in the conclusion of the thesis as well as my recommendation of several proposals of *de lege ferenda*. I also argued against the reduction of criminal responsibility.

I believe that having knowledge of this subject will be a benefit for me in the future.